

O'zbekstan Respublikasi Xalq ta'lim Wa'zirligi
A'jiniyaz atindag'1 No'kis ma'mleketlik pedagogikalıq
institutı

Pedagogika fakulteti

Pedagogika ha'm psixologiya
kafedrası

assistent-oqitiwshi B.Temirbekov

«PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIYA»

pa`ni boyinsha oqiw metodikalıq kompleks

(bakalavriat basqishi 3-kurs talabalari ushin)

NO`KIS - 2011

MAZMUNI

1-lektsiya	PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIYA PA`NININ HA`M WAZIYPALARI.
1.1. 1.2. 1.3.	Pedagogikaliq texnologiya haqqinda tu`sinik. Bilimlendiriwde jan`a pedagogikaliq texnologiya pa`ninin maqseti waziypalari. Birge islesiw pedagogikasi.
2-lektsiya	PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIANIN` TEORIALIQ TIYKARLARI. PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIAG`A SIPATLAMALAR
2.1. 2.2. 2.3.	Pedagogikaliq texnologiya teoriyasinin` uliwma tiykarlari. Pedagogikaliq texnologiya tu`sinigi ha`m og`an berilgen sipatlamalar. Pedagogikaliq texnologiyanin` teoriyalig ideyalari.
3-lektsiya	PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIYANIN` ILIMIY TIYKARLARI.
3.1. 3.2. 3.3.	Pedagogikaliq texnologiya haqqinda tu`sinik ha`m onin` rawajlaniw tariyxı. Kadrlar tayarlaw milliy da`strinde jeke adam, ma`mleket, ja`miyet ha`m onin` mashqalalari. Pedagogikaliq texnologiyalardin` XX a`sirde rawajlaniw ha`m zamanago`ylesiwi.
4-lektsiya	ZAMANAGO`Y DA`STURLESTIRILGEN BILIMLENDIRIW TEXNOLOGIASI.
4.1. 4.2. 4.3. 4.4.	Das`turlestirilgen bilimlendiriw texnologiyasi. Da`sturiy sabaq texnologiyasinin` belgileri, qag`iydalari. Da`sturiy bilimlendiriw mazmuni ha`m onin` o`zine ta`n o`zgeshelikleri. Da`sturiy bilimlendiriw din sapalari.
5-lektsiya	ALDING`I BILIMLENDIRIW TEXNOLOGIYALARI
5.1. 5.2. 5.3.	Oqiwshinin` intellektual uqiqlig`in rawajlandiriw texnologiyalari. Modulli texnologiyalardi didaktikalig rejelestiriw. Alternativ ha`m kritikaliq pikirlew texnologiyalari.
6-lektsiya	PEDAGOGIKALIQ PROTSESSTE JEKE ADAMG`A BAG`DARLANG`AN PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIYA.
6.1. 6.2. 6.3. 6.4.	«Birge islesiw pedagogikasi» texnologiyasi, onin` mazmuni, metodikasi ha`m o`zgeshelikleri. A`debiyatlardi oqitiw texnologiyasi E.N.II`in ha`m L.V.Zankovlardin` rawajlandiriwshi oqitiw dizimi. Shet el ma`deniyatına kommunikativlik oqitiw texnologiyasi, jag`daydi modellestiriw usillari.(E.I.Passov) Aniq modeller tiykarında bilimlerde intensivatsiyalaw texnologiyasi (V.F.Shatalov). Shaxstin` adamgershilik texnologiyasi. (Sh.A.Amanashvili)
7-lektsiya	OQIWShININ` ISKERLIGIN AKTIVLESTIRIW HA`M INTENSIFIKATSIYALAW TIYKARINDA PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIYALAR.
7.1. 7.2. 7.3.	Oyin texnologiyalari ha`m onin` o`zine ta`n o`zgeshelikleri. Mashqalali oqitiw texnologiyasi-rawajlandiriwshi oqitiw texnologiyasi. Interaktiv texnologiyalar ha`m texnologiyaliq karta.
8- lektsiya	MASHQALALI HA`M KRITIKALIQ PIKIRLEW TEXNOLOGIYASI.
8.1. 8.2. 8.3.	Mashqalali oqitiwdin` mazmuni. Mashqalali jag`day, oqitiw sha`rtleri Kritikalig pikirlewdin` rawajlaniw ortalig`in jaratiw.
9- lektsiya	OQIW PROTSESIN JOBALASTIRIW HA`M BASQARIWDIN` NA`TIYJELILIGIN ASIRIW BOYINSHA PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIYALAR.
9.1. 9.2.	Jeke pa`nlerde oqitiw protsesine oqitiw texnologiyalarin a`melge asiriwdin` o`zine ta`n ta`repleri. Didaktikalig protsess joybarinin interaktiv metodlari.
10- lektsiya	OYIN TEXNOLOGIYALARI.
10.1. 10.2. 10.3.	Oyinlardin` funktsiyalari ha`m qurılısı. Oyin texnologiyalarinin` o`zine ta`n o`zgeshelikleri. Oyinnin` ta`rbiyaliq maqseti.

Lektsiya № 1
PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIYA PA`NININ` MAQSETI
HA`M WAZIYPALARI.

JOBASI:

1. Pedagogikaliq texnologiya haqqinda tu`sinik.
2. Bilimlendiriwde jan`a pedagogikaliq texnologiya pa`ninin maqseti waziypalari.
3. Birge islesiw pedagogikasi.

Tayanish tu`sinikler: Pedagogikaliq texnologiya haqqinda tu`sinik, oqitiwdin`, bilimlendiriwdin` tu`rleri, texnologiya- iskerlikti a`melge asiriw, pedagogikaliq texnologiyandin` u`sh aspeti, birge islesiw pedagogikasi, Sh.A.Amanashvilidin` metodikaliq usillari,

Belgili bolg`aniday , g`arezsiz ma`mleketimizdin` ha`r bir oqiwshi ha`m talabasi du`n`ya standartlarina ta`n tu`rde tayarlaniw kerek. Jaslardin` puxta bilim aliwi ha`m de zamanago`y tarawlardan pa`n tiykarlarin` teren` iyelewleri ushin birinshi gezekte bilim beriw na`tiyjeliligine baylanisli.

U`ziliksiz bilimlendiriw protsesinde demokratiyalıq qag`iydalardin` ju`rgiziliwi oqiwshilardin` aqıl qabil etiwine isenim, olardin` o`z betinshe pikirlewine mu`mkinshilik jaratiw, klass ha`m klasstan tiskari iskerliginde do`retiwshiligi ha`m baslamaların qollap quwatlaw ta`rizinde payda boladi.

Joqardag`i qa`siyetlerdin` oqiwshinin` jekkeliginde payda boliwi ushin bilimlendiriw dizimine adamgershilik ha`m demokratiya ideyalarina tiykarlang`an jan`a pedagogikaliq texnologiyalar engizilmekte.

Bul haqqinda Oliy ma`jilistin` XIV-sessiyasında da O`zbekstan Respublikasinin` Prezidenti I. A. Karimov «Jan`a oqiwliqlardi zamanago`y pedagogikaliq ha`m axbarat texnologiyalarin` o`z waqtında islep shig`iw ha`m engiziwdi ta`miynlew o`z aldına qadag`alaw astina aliw za`ru`r» ligin aytıp o`tken edi.

Belgili bolg`aniday «texnologiya» tu`sinigin yunonsha «techne» san`aat, sheberlik, qa`nige (malaka) Logos – ta`liymat, ilim, oqiw ma`nislerin an`latadi.) Olardin` ayirimlarin` ko`rip shig`amiz.

--- **TEXNOLOGIA**.-belgili bir iste, sheberlikte san`aatta qollanilatug`in usillar

--- **TEXNOLOGIA**- islew beriw, awhaldi o`zgertiw sanaati, sheberligi, uqiylilig`i metodlar jiynag`i. (V.M.Shepel`)

--- **TEXNOLOGIA**- qoyilg`an maqsetlerge erisiw ushin qollanilatug`in usil ha`m ta`sirlerdin` jiynag`i. (Zamanaviy harbiy sotsiologiya, lug`at)

--- **PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIA**-Oqitiwshinin` sheberligine baylanisli bolmag`an halda pedagogikaliq na`tiyjeni kepilley alatug`in, oqiwshinin` shaxsin qa`liplestiriw protsessinin` joybari. (V.G. Bepal`ko)

--- **PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIA**_Oqiw protsessinin` oqiwshilar ha`m oqitiwshi ushin so`zsis qolayli jag`daylar tamiynlewdi joybarlastiriw, sho`lkemlestiriw ha`m o`tkeriw boyinsha barliq detallar oylap shig`ilg`an birgeliktegi pedagogikalik iskerlik modeli.

(V.M. Monaxov.)

--- **PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIA**-texnika resursleri adamlar ha`m olardin` o`z-ara ta`sirin esapqa alg`an halda bilimlendiriw tu`rlerin optimallastiriw waziypasin qoyiwshi oqitiw ha`m bilimlendiriwdi o`zlestiriwdin` barliq protsesslerin jaratiw, qolaniw ha`m aniqlawdin` dizimli metodi. (Yunesko)

--- **PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIA**- bilimlendiriwdin` joybarlastirilg`an natiyjelerine erisiw protsessinin` sipatlamasi.

(I.P. Volkov).

--- PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIA- oqitiwdin` , bilimlendiriw din` tu`rleri, metodlari, usillari, jollari, tarbiyali usillardin` arnawli jiynag`i ha`m komponovkasin (jaylasiwi) belgilewshi psixologiyaliq ta`rtipler (Ustanovka) jiynag`i : ol pedagogikalik protsessin` sho`lkemlestiriwshisi-metodikaliq usillaridan ibarat. (B.T.Lixachov)

--- PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIA- pedagogikalik maqsetlerge erisiw ushin paydalaniltug`in bir qansha jeke, u`skeneli ha`m metodikalik qurallardin` dizimli jiynag`i ha`m olardin` a`mel etiw ta`rtibin bildiredi (M.V.Klarin).

--- PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIA-nin` a`hmiyeti didaktikalik maqset, talap etilgen o`zlestiriw da`rejesine erisiwden ibarat bolip, oni a`melge asiriwdi esapqa alg`an halda bilimlendiriw protsessin` aldinda joybarlastiriwda payda boladi (U.Nishonaliev).

--- PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIA- bul oqitiwshi (tarbiyashi) nin` Oqitiw (ta`rbiya) qurallari ja`rdeminde oqiwshilarg`a (talaba) belgili bir jag`day ha`m izbe-izlikte ta`sir ko`rsetiw ha`m iskerlik o`nimi sipatinda olarda aldinda belgilengen qa`siyetlerdi qalplestiriw protsessi. (N.Saydaxmedov).

--- PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIA- bul oqitiwshig`a ta`n jan`asha (innovatsion) jandasiw. Ol pedagogikadag`i ja`miyetlik muxandistlik oylawdin` sa`wleleniw, texnokratiyaliq ilimiy sananin` pedagogika tarawina ko`shirilgen sipati, bilimlendiriw protsessin` belgili standartlasiwi esaplanadi.(B.L. Faberman)

--- PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIA- pa`ninin` tilin sheshim, shen`ber, joybarlardin` aniq tiline o`tkeriw (V.G.Afnas`ev)

---PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIA- belgilengen jag`dayda pedagogikalik ma`selerdi sheshiwge erisiwdin` optimal usili.(A. M.Kushnir).

Solay etip, texnologiya – bul bir waqittin` o`zinde iskerlik usillari ha`m algoritm, bilim, ko`nlikpe, a`detlerdin` dizimli jiynag`i, belgili bir mashqalalar sheshimin` ilimiy jaqtan islep shig`iw protsessine qollaniw.

Ha`zirgi ku`nde texnologiya tusiniginin` mazmuni uliwmalastirg`an bolip, ol tiykarg`i u`sh aspektke iye:

1.ILIMIY : Bunda texnologiya belgili bir mashqalanin` ilimiy jaqtan islep shig`ilg`an sheshimi bolip, pedagogika , psixologiya teoriyasinin` jetiskenlikleri ha`m alding`i tajiriybelerine tiykarlanadi.

2.RA`SMIY TARIYP:Texnologiya bul joybarlastirilg`an natijjelerge erisiw ushin qollanilatug`in maqset, mazmun, metod ha`m qurallar, ha`reket algoritmlerin` tiriyeplew modeli.

3.PROSESS XA`REKETLI: -Texnologiya- iskerlikti a`melge asiriw protsessii, onin` barliq komponentlerin` sonin` ishinde iskerliktin` ob`ekt ha`m sub`ektlerinin` de izbe-izligi, ta`rtibi ha`m ozgeriw bolip tabiladi.

Solay etip texnologiya-ilimiy tiykarda islep shig`ilg`an ha`m izbe-iz: basqishpa-basqish a`melge asirilatu`g`in belgili bir islep shig`ariw ya`ki ja`miyetlik mashqalani sheshiw protsessii.

Texnologiya tu`siniginin` mazmuni adamnin` iskerliginin` belgili bir tarawina qaray aship beriledi. Misali: o`ndiris texnologiyasinin` terminologiyasinda; paydali qazilmalardi qazip aliw, metallarg`a islew beriw, kitap basip shigariw ha`m basqa da texnologiyalar sipatlamalari aldinda bar.

Ilimiy adebiyatlarda pedagogikalik texnologiyanin` u`sh aspeti haqqinda pikir jurgiziledi; ilimiy, tariyiy, ameliy.

Ilimiy aspekte oqitiwdin` maqseti , mazmuni ha`m metodlari ilimiy jaqtan tiykarlanadi, pedagogikalik protsess joybarlastiriladi.

Ta`riyiy (tavsif) aspekte- jobalastirilg`an oqitiw na`tiyjelerine erisiwdin` maqseti, mazmuni, metodlari ha`m qurallarinin` qatnashiwinda algoritm protsesi islep shig`iladi.

A`meliy aspekte- pedagogikalik texnologiya protsesi a`melge asiriladi.

Bilimlendiriw a`meliyatina qaray pedagogikalik texnologiyanin` u`sh turi (satxi) belgilenedi; uliwma pedagogikalik, jeke metodikalik, lokal (modul).

ULIWMA PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIA- bir pu`tin bilimlendiriw protsesin` sa`wlelendiredi.

JEKE METODIKALIQ TEXNOLOGIA- bir pa'n shen'berinde oqiw ta'rbiya protsesin a'melge asiriw metodlari ha'm qurallarınan ibarat boladi.

LOKAL (MODUL) TEXNOLOGIYA- oqiw ta'rbiya protsesinin` arnawli bo`limlerine texnologiyani engiziwdi sa`wlelendiredi. Bul texnologiya jeke didaktikalıq ha'm ta'rbiyalıq waziypalardi sheshiwge qaratilg`an.

Pedagogikada oqitiw texnologiyalari menen birge bilimlendiriw texnologiyalari mazmun- mag`liwmat aspektin bildirse, oqitiw texnologiyasi protsesine baylanisli dep esaplaydi, yag`niy olar arasında ele de anıq pikirler belgilenbegen.

Pedagogikalıq texnologiya talabalardin` tayarlik da`rejelerine, olar- din` mag`liwmatlar menen tanisiwi ha'm a`meliy tayarlig`ına sa`ykeslengen boliwi kerek.

1. Birge islesiw pedagogikasi XX-asirdin` 50-jıllarında rawajlana basladı ha'm bilimlendiriwde ko`p g`ana innovatsiyalıq protseslerdi turmisqa jetekledi. Bul texnologiya tiykarında belgili rus ha'm shet el pedagoglarinın` ta`jiriybesi jatadı. Olar K.D.Ushinskiy, N.P.Pirogov, L.N. Tolstoy, J.J.Russo, Ya.Korchak, K.Rodjers, E. Bern, S.T.Katsskiy, V.A. Suxomlinskiy ha'm t.b.

Birge islesiw pedagogikasında 4-tiykarg`i bag`dar bar:

1. Jeke adamg`a insan ,shaxs sipatında jandasiw.
2. Didaktikalıq aktivlestiriwshi ha'm rawajlandiriwshi tiykar.
3. Ta'rbiya kontseptsiyasi.
4. A`tirap ortalıqtı ta`lim ta'rbiyag`a saykeslendiriw.

Sh.A.Amanashvilidin` insan- shaxs texnologiyasi.

Shalva Aleksandrovich Amanashvili belgili pedagog alim ha'm ameliyatshi. Ol o`zinin` eksperimentallıq mektebinde birge islesiw pedagogikasın, jeke jandasiw , til ha'm matematikani oqitiwdin` a`jayip metodikasın islep shıqtı ha'm turmisqa engizdi.

Onin` tiykarg`i maqsetleri to`mendegilerden ibarat:

1. Balanin` jeke qa`siyetlerin payda etiw arqalı onda joqari ma`rtebeli Insannin` qa`liplesiwi, rawajlaniwi ha'm tarbiyalaniwına mu`mkinshilik tuwdiriw.
2. Balanin` qa`lbin ha'm juregin ullilaw.
3. Baladag`i biliwge bolg`an ku`shlerin rawajlandiriw ha'm qa`liplestiriw.
4. Ken` ha'm teren` bilim ha'm qa`nigeligin asiriw ushin jag`day jaratiw.
5. Ideal tarbiya-bul o`zin o`zi tarbiyalaw.

Sh.A.Amanashvili o`zinin` texnologiyasın a`melge asiriw ushin to`mendegi metodika ha'm metodikalıq usıllardan paydalanadı:

1. Adamgershilik
2. Jeke jandasiw (katnasiq)
3. Qarim qatnas sheberligi
4. Shan`araq pedagogikasınin` qosimsha mu`mkinshiligi.
5. Oqiw iskerligi.

Sh.A.Amanashvili texnologiyasında balanin` iskerligin` bahlaw u`lken a`hmiyetke iye. Bahalardan paydalaniw ju`da sheklengen. Mug`dar bahalawınan ko`re sapalı bahalawg`a orın beriledi, yag`niy mag`liwmat, na`tijeler, o`zin o`zi baxalaw.

Bekkemlew ushin sorawlar:

1. Pedagogikalıq texnologiya degenimiz ne?
2. Pedagogikalıq texnologiyanın` aspektin tariyplep berin`?
3. Birge islesiw pedagogikasi qashannan baslap rawajlana basladı.?
4. Sh.A.Amanashvilidin` metodikalıq usıllari qanday?

Usinilg`an a`debiyatlar

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar – Qarshi.: Nasaf, 2000.
2. Tolipov W., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. – T.: 2005.
3. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar – T.: Moliya, 2003.

4. Ishmuhammedov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yullari. – T.: TDPU, 2005.

5. www.ziyonet.uz

6. www.grusspo.uz/pt/5.htm

7. <http://psylist.net/pedagogika/inovacii.htm>

Lektsiya № 2

PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIANIN` TEORIALIQ TIYKARLARI. PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIAG`A SIPATLAMALAR.

JOBASI:

1. Pedagogikaliq texnologiya teoriyasinin` uliwma tiykarlari.
2. Pedagogikaliq texnologiya tu`sinigi ha`m og`an berilgen sipatlamalar.
3. Pedagogikaliq texnologiyaning` teoriyalik ideyalari.

Tayanish tu`sinikler: Bilimlendiriw texnologiyasinin` teoriyalik tiykarlari, bilimlendiriw protsessin texnologiyalastriw ideyasi, metodika pa`nlerin oqitiwda tiykarig`i itibar bilimlendiriw sapasin jaqsilaw, pedagogikaliq texnologiyaning` ahmiyeti, mashqalali jag`daydi analizlew barisi

Belgili bolg`aniday, ha`r bir teoriya o`zining` metodologiyaliq tiykarlarina iye boladi. Bilimlendiriw texnologiyasi teoriyasinin` da`slepki ideyalari alg`a qoyilg`an da`wirlerde-aq bul teoriyaning` tiykarlari jaratila basladi. Bilimlendiriw texnologiyasi teoriyasinin` uliwma tiykarlarin onin` maqseti, mazmuni, waziypalari, qag`iydalari, ob`ektiv (sirtqi) ha`m sub`ektiv (ishki) usillari, ob`ekti tiykarig`i tu`siniklari h.t.b. sho`lkemlestiredi.

Bilimlendiriw texnologiyasinin` teoriyalik tiykarlarining` ahmiyeti haqqinda so`z jurgiziw «bilimlendiriw texnologiyasi» tu`siniginin` tu`p ma`nisi tu`siniwda talap etedi.

Pedagogikaliq texnologiya teoriyasi o`tken a`sirdin` 2- shi yarimidan baslap tiykarlanip kelingan bolsa da, «pedagogikaliq texnologiya» tu`sinigine ha`r tu`rli ko`z qaralar bar. Pedagog alim V.G. Bepal`ko pedagogikaliq texnologiyani «a`meliyatga engiziw`din` belgili pedagogikaliq dizim joybari» dep tariypleydi ha`m tiykarig`i diqqatti oqiw pedagogikaliq protsessni aldin ala joybarlastiriwga qaratti.

Son`g`i on jil dawamida tilimizde «pedagogikaliq texnologiya», «oqitiw texnologiyasi» siyaqli tu`sinikler ken` qollanilmaqta. Ayirim pedagoglar «bilimlendiriw texnologiyasi» ha`m «pedagogikaliq texnologiya» tusiniklarining` mazmuni bir ma`nisi an`latuwin tu`sindirmekte. Bizin` pikirimizshe bul tusinikler duris emes, ha`mde bunin` barisinda bir pu`tin toqtamg`a keliw zaru`r.

Joqarida aytip o`tkenimizdey bilimlendiriw protsessin texnologiyalastriw ideyasi Batis Evropa ha`m AQSh ta jaratilg`an edi. Ma`lim bolg`aniday, Batis Evropa ma`mleketleri ha`m AQSh ta pedagogika pa`ni joq, sonliqtan «pedagogikaliq iskerlik», «pedagogikaliq dizim», sonday-aq olarg`a baylanisli tu`rde ju`zege keliwshi «pedagogikaliq texnologiya» tu`sinigi de joq degen tu`siniklerdi beredi.

Ati ko`rsetilgen ma`mleketlerde jeke adamg`a ilimiy bilimlardi beriw protsessii «bilimlendiriw protsessi» sipatinda ataladi, jeke adamg`a bilimlardi beriw, onin` mag`iliwmatin asiriw, bilim beriw`din` na`tiyjeligin asiriw`ga xizmet etiwshi pa`nler jynag`i «metodika» dep ju`rgiziledi. Metodika pa`nlerin oqitiwda tiykarig`i itibar bilimlendiriw sapasin jaqsilaw, onin` na`tiyjeliligin ta`miynlewge qaratiladi.

Bilimlendiriw`din` globallasivi jag`dayinda bilim beriw tarawi menen ja`miyettin` rawajlanip atirg`an ja`miyetlik talaplari ortasinda kelispewshiliklardin` ju`zege kelgenligi baqlanbaqta. Bilimlendiriw dizimi aldina ka`mil shaxsti qa`liplestiriw, bilimlendiriw tarawi menen miynet bazari ortasindag`i kelispewshiliklardi qisqartiw ha`m de mag`iliwmat texnologiyalaridan paydalaniv mu`mkinshiligin ken`eytiw siyaqli jan`a zamanago`y a`hmiyetli waziypalar qoyilmaqta. Bul waziypalar pedagogikaliq texnologiya teoriyasini jaratiw ha`m bilimlendiriw protsessin puxta joybarlastiriwga erisw za`ru`rliginen kelip shig`adi. Aytip o`tilgenindey pedagogikaliq texnologiyaning` teoriyalik tiykarlarin islep shigiw ahmiyetli waziypa bolip esaplanip, bilimlendiriw texnologiyalarin jaratiw mashqalalari boyinsha alip barlip atirg`an uliwma ha`m a`meliy izertlewlerge ken` jol aship bergan halda bul teoriyaning` ahmiyetin toliq

sawlenlendiriwshi terminologiyani qalplestiriwdi talap etedi. Bu`gingi ku`nde teoriyalıq ha`m a`meliy jaqtan puxta tiykarlang`an uliwma islenbelerdin` barligi ayriqsha ahmiyetke iye. Uliwma teoriyalıq bazag`a iye bolmistan turıp ayırım mashqalalardi sheshiw mu`mkin emes.

Pedagogikalıq texnologiya teoriyasi ha`m onin` bilimlendiriw protsesinde qollaniw mashqalalarına bag`ishlang`an zamanago`y izertlewler bul teoriyanin` bilimlendiriudin` rawajlanıwin ta`miynlewdegi ahmiyetin teren` tu`sinıw, onin` mu`mkinshiliklerin aniqlaw ha`m ken` ko`lemlı mag`liwmat maydanin iyelewge ja`rdem beredi.

Pedagogikalıq texnologiya teoriyasın qalplestiriw ha`m onnan paydalaniw mexanizmin bilıw bilimlendiriw protsesin jobalastiriw ha`m

basqariqdin` na`tiyjeli forma ha`m metodlarin aniqlaw mu`mkinshiligın beredi, bunin` tek teoriyalıq emes al a`meliy ahmiyeti de u`lken.

Texnopedagogikalıq mazmunda ja`riyalanıw atirg`an ilimiy islerdin` saninin` artıp atirg`anlig`ına qaramay, bar mashqalalar jeterli da`rejede a`melge asirilmag`an. Pedagogikalıq texnologiyalardin` teoriyalıq metodikalıq tiykarlarin jaratiw, og`an ilimiy pa`n degen ataq beriw za`ru`rliligın tiykarlaw barisında bildirilgen usinislar ele usinis ha`m tilek formasında qaralmaqta.

Bilimlendiriw teoriyasi ha`m a`meliyatında pedagogikalıq texnologiyalardi a`melge asiriw pa`nler aralıq (pedagogika, psixologiya, metodologiya, pedagogikalıq metodologiya, filosofiya, sotsiologiya ha`m t.b.)

baylanisliliq tiykarında alıp karawdi talap etedi. Ko`rsetilip o`tilgen pa`n bag`darlarinin` ha`r birinde bilimlendiriw texnologiyasinin` belgili teoriyalıq ta`repleri ha`m texnologiyani bilimlendiriw protsessine engiziwde ahmiyetli orın tutiwshi qolaylı jag`daylari bir qatar tolıq analizlengen.

Pedagogikalıq texnologiyanın` ahmiyeti, olardi bilimlendiriw protsessinde qollaniw mexanizmin bilimlendiriw filosofiyasi ha`m sotsiologiyasi kontekstinen tisqari da ko`rip shig`iw mu`mkin emes. Bul pa`nler bilimlendiriwdin` ja`miyetlik turmistag`i ornı ha`m roli, sonday-aq ja`miyetlik waziypalardi ha`r ta`repleme analizlew, bilimlendiriw metodologiyasi mashqalalarinin` shegarasin ko`rsetip beredi.

Bililendiriw tarawı tiykarında insan ha`m onin` iskerligi o`z aldına g`arezsiz ja`miyetlik institut. Sonliqtan uliwma metodologiyanın` barlıq tu`rleri texnikalasqan metodologiyanın` dizimli, iskerlikli ha`m jiynaqlang`an jandasiwi ha`m de o`zgeshelikleri, yag`niy uliwma metodologiyanın` tu`rlerine tayaniwi kerek.

Sonin` menen birge pedagogikalıq texnologiya pedagogikalıq protsesstin` tayanish formalarinan biri sipatında payda boldi. Pedagogikalıq texnologiya mashqalalarin engiziwdin` metodologiyalıq planı pedagogika teoriyasi metodologiyasi menen toltirliwi kerek. Texnopedagogikalıq fenomendi (ha`diyse) a`melge asiriw metodologiyasin islep shigiw alg`a qoyilg`an ilimiy izertlew mashqalasin sheshiw shen`berinde u`lken waziypa bolıp esaplanadı.

Pedagogikalıq texnologiya teoriyasına ta`n mashqalalı jag`daydi analizlew barisında sol na`rse ma`lim boladı: mashqalalı jag`day qisqa ta`riyip arqalı sa`wlelenedi. Bul jag`day a`melge asirilip atirg`an mashqalanin` o`zgesheligin aniqlaw ha`m ken`eytilgen, logikalıq bir birine qarsi kelmeytug`in predmetli blokti qalplestiriwge tiykarlı o`tiw mu`mkinshiligın beredi.

Pedagogikalıq texnologiya teoriyasinin` mazmuni ha`m du`zilisi korıp shig`ilip atirgan mashqalalar jiynag`ında oraylıq orindi iyeleydi.

Tiykarlarda bul tu`sinik to`mendegishe tariyplenedi: teoriya (grekshe theo so`zinen aling`an bolıp theoria –qarap shig`aman, endiremen) ken` ma`niste belgili ha`diysenin` ahmiyetin ashıp beriw ham tu`sindiriwge bag`darlang`an ko`z-qaraslar, tu`sinikler, ideyalar jiynag`i; teoriya ob`ekti bolg`an iskerlik nizamlılıqlari ham bar baylanislar haqqındag`i tolıq tu`sinikti bere alatug`in ilimiy bilimlerdin` en` joqari, en` jetilisken sholkemlestiriushi formasi.

Usi sipatlamag`a tiykarlanıp, pedagogikalıq texnologiya teoriyasinin` a`hmiyetin aniqlap xizmet etiwshi to`mendegi variant usinis etiledi:

PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIYA TEORIYASI- pedagogikalıq iskerlik nizamlılıqlari ha`m bar balanislardi ha`m su`wretlep beriw kuralında ilimiy, tiykarlı bayanlawshi texnopedagogikalıq bilimler diziminin` formasi.

Pedagogikaliq texnologiyaniñ a`hmiyetin tusinip aliw onin` sostav du`zilmesini, waziyasi teoriyalıq du`zilisin ko`rip shig`iu ha`m bir topar tayanish tu`sinik ha`m kategoriyalardin` mazmunin` tu`sinige mu`mkinshilik beredi.

Bekkemlew ushin sorawlar:

1. Pedagogikaliq texnologiya teoriiyasi neshinshi asirde payda bolag`an?
2. Pedagogikaliq texnologiyaniñ a`hmiyeti qanday?
3. Pedagogikaliq texnologiya qay jerlerde qollaniladi?
4. Pedagogikaliq texnologiyaniñ teoriyalıq ideyalarin aytin`?

Usinilg`an a`debiyatlar

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar – Qarshi.: Nasaf, 2000.
2. Tolipov W., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tabiiy asoslari. – T.: 2005.
3. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar – T.: Moliya, 2003.
4. Ishmuhammedov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta`lim samaradorligini oshirish yullari. – T.: TDPU, 2005.
5. www.ziyonet.uz/
6. www.gruspo.uz/pt/5.htm
7. <http://psylist.net/pedagogika/inovacii.htm>

Lektsiya № 3

PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIYANIN` ILIMIY TIYKARLARI.

JOBASI:

1. Pedagogikaliq texnologiya haqqında tu`sinik ha`m onin` rawajlanıw tariyxi.
2. Kadrlar tayarlaw milliy da`strinde jeke adam, ma`mleket, ja`miyet ha`m onin` mashqalalari.
3. Pedagogikaliq texnologiyalardin` XX a`sirde rawajlanıw ha`m zamanago`ylesiwi.

Tayanish tu`sinikler: pedagogikaliq texnologiya, T.N.Ballo pedagogikaliq texnologiya tu`sinigine sipatlama, bilimlendiriw metodi, bilimlendiriw texnologiyasi tu`sinigi, bilimlendiriw protsesinin` uliwma joybari, L.V.Zankov, T.Ya.Galperin, V.I.Davidovlar basqishli oqitiw, ta`rbiya protsessi, bilimlendiriw din` maqseti.

Belgili bolg`anında har bir teoriya o`ziniñ metodologiyalıq tiykarlarına iye boladi. Bilimlendiriw texnologiyasi teoriiyasiniñ da`slepki ideyaları alg`a qoyilgan dawirlerde – aq bul teoriyanin` tiykarlari jaratila baslag`an.

«Texnologiya» yunonsha so`z bolip, techne sheberlik, sanaat, ha`m Loqos-tu`sinik, ta`liymat so`zleriniñ birikpesinen payda bolg`an. Bilimlendiriw texnologiyasi tu`sinigi bolsa so`zlik jag`ınan bilim beriw (oqitiw) protsesin ulla sheberlik, sanaat da`rejesinde sho`lkemlestiriw barisında mag`liwmatlar beriwshi pa`n ma`nisi anlatadi.

N.F.Talizina pedagogikaliq texnologiya haqqında onin` pa`n ha`m a`meliyat aralig`ında belgili kag`ıydalardi alg`a qoyiwshi metodlar islep shigariwshi, olardi izbe-iz qollaniw siyaqli ma`selelerdi sheshiwge bag`darlang`an «o`z betinshe pa`n» bolıwi kerekligin atap korsetedi.

O`zbekstan Respublikasi BMSH ma`mleketleri bilimlendiriw dizimi a`meliyatında oqitilip kiyatirg`an «Pedagogika» pa`niniñ predmeti jeke adamdi qa`liplestirw, onin` ka`milligin ta`miynlewge bag`darlang`an bilimlendiriwshi ha`m ta`rbiyalıq iskerligin sho`lkemlestiriw protsesiniñ mazmunınan ibarat. Yag`niy jeke adamniñ jetikligi za`rurli iskerlik bilimlendiriwshi ha`m ta`rbiyalıq iskerlik protsesiniñ na`tiyjesi sipatında payda boladi.

Usi menen qatar «pedagogikaliq texnologiya» haqqında «metodika» tu`sinikleriniñ ta`riypi, oni ashıp beriw maqsetke muwapiq.

T.N.Ballo «pedagogikaliq texnologiya» tu`sinigine sipatlama berer eken, oni oqitiw protsesine qarag`anda tapsirmali jandasiw, L.V.Zankov, T.Ya.Galperin, V.I.Davidovlar basqishli oqitiw, G.K.Selevko ha`m de basqada avtorlar mazmunli uliwmalasqan sipatinda bahalaydi. P.Mitcheldin ko`z-qarasinsha pedagogikaliq texnologiya barliq ta`replerine qaray o`zine ta`n ha`m na`tiyjelerdi qolg`a kirgiziw mu`mkinshiligin beriwshi pedagogikaliq dizimdi sho`lkemlestiriw menen baylanisli halda bilimlendiriw dizimi shen`berinde alip barilip atirg`an izertlew teoriyasi ha`m a`meliyatini` belgili tarmag`i. S.K.Ismagulova bolsa to`mendegi ko`z qarasti alg`a suredi: texnologiyaliq joybarg`a tiykarlang`an bilimlendiriw protsesin sho`lkemlestiriw usili bolip, ol aldın ala belgilengen qag`iyda ha`m talaplarg`a juwap beredi.

Rawajlang`an ma`mleketlerdin` bilimlendiriw diziminde jeke adamnin` ja`miyetlesiw ta`miynlewshi jetekshi usil sipatında bilimlendiriw protsesi qoyilsa, biz jeke adamnin` qa`liplesiwinde ta`lim ha`m ta`rbiya protsessi birdey ahmiyetke iye ekenligine tu`sinik beremiz. Ayirim jag`daylarda ta`rbiya protsessi bunda u`stin boliwi mu`mkin, sebebi o`zinde a`dep ikramli qa`siyetlerdi payda ete alatug`in shaxs g`ana ja`miyetlik qatnasıqlardi sho`lkemlestiriw protsessinde olardin` mazmuninin` unamli o`zgeshelik ekenligin ta`miyleydi, a`dep ikramli insan g`ana bilimdi qa`dirley aladi, sebebi a`dep ikramnin` tiykarg`i kategoriyalarinan biri bul bilimlilik esaplanadi, degen ideyani alg`a su`remiz. Solay eken bul orında «pedagogikaliq texnologiya» tu`siniginin` qollaniliwi, sonday-aq tiykarg`i itibardi tek bilimlendiriw protsesin na`tiyjeli sho`lkemlestiriwge g`ana qaratpay, sonin` menen birge ta`lim ha`m ta`rbiya protsessinin` na`tiyjeliligin ta`miynlewge birdey qaratiw gerek.

Bilimlendiriw texnologiyasi tu`sinigi «bilimlendiriw metodikasi» tu`sinigine qarag`anda ken`.

BILIMLENDIRIW METODI- oqiw protsessinin` waziypalarin` sheshiwge bag`darlang`an oqitiwshi ha`m oqiwshilardin` birgeliktegi iskerligi bolsa, bilimlendiriw metodikasi belgili oqiw predmetin oqitiwdin` ilimiy tiykarlang`an metod, qag`iyda ha`m usillar dizimin sipatlaydi.

Bilimlendiriw texnologiyasi – bilimlendiriw maqsetine erisiw protsessinin` uliwma mazmuni, yag`niy aldın ala joybarlastirilg`an bilimlendiriw protsessin bir pu`tin dizim tiykarında, basqishpa – basqish a`melge asiriq, aniq maqsetke erisiw jolında belgili metod, usil ha`m qurallar dizimin islep shigiw, olardan na`tiyjeli, o`nimli paydalaniw ha`m bilimlendiriw protsessin joqari da`rejede basqariwdi sa`wlelendiredi. Oqitiwshini na`tiyjeli iskerlik ko`rsetiwge iytermelewshi sabaqtin` metodikaliq islenbesinen parqi bilimlendiriw texnologiyasi oqiushilardin` iskerligine bag`darlang`an bolip, ol oqiwshilardin` jeke ha`m oqitiwshi menen birgelikte iskerligin inabatqa alg`an halda, oqiw materialların o`z betinshe o`zlestiriwleri ushin za`ru`rli jag`daylardi jaratiwge xizmet etedi.

PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIANIN` ORAYLIQ MASHQALASI- oqiwshi shaxsin rawajlandiriw arqali bilimlendiriw maqsetine erisiwdi ta`miynlewden ibarat.

Bunda bilimlendiriw texnologiyasi, onin` ahmiyeti haqqında so`z ju`ritemiz.

«Bilimlendiriw texnologiyasi» haqqında jaratılğ`an adebiyatlarda bul tusinikke berilgen sipatlamalarg`a tiykarlang`an halda biz bul tu`sinikke to`mendegishe ta`riyp beremiz.

Pedagogikaliq texnologiya belgili joybar tiykarında sho`lkemlestirilgen, aniq maqsetke bag`darlang`an ha`m de bul maqsettin` na`tiyjelerin kepilliwshi pedagogikaliq iskerlik protsesinin` mazmuni. Pedagog alim V.P.Bespal`ko pedagogikaliq dizimnin` pedagogikaliq texnologiyani` tiykari ekenligin tu`sindirgen halda onin` to`mendegilerden ibarat ekenligin aytadi:

- 1) Oqiwshi
- 2) Ta`lim ta`rbiyanin` maqseti
- 3) Ta`lim ta`rbiya mazmuni
- 4) Oqiw protsesi
- 5) Oqitiwshi ha`m texnikaliq qurallar
- 6) Ta`lim ta`rbiyanin` sho`lkemlestiriwshi formalari.

Xaliq xojalig`inin` materialliq o`ndiriske tiykarlang`an tarawlarında qollanilip atirg`an texnologiyalardin` ahmiyetin u`yreniw haqqında mashqala shen`berinde basılğ`an shig`armalardin` mazmuni menen tanisiw «pedagogikaliq texnologiya» ta`lim ta`rbiya

iskerliginin` bir pu`tin protsesi ha`qqindag`i pa`n ekenligin aytiv mu`mkinshiligin beredi. Pedagogikaliq texnologiyada to`mendegiler onin` tiykarin belgilewge xizmet etedi.

Pedagogikaliq texnologiyaning` sostav bo`limleri	Bilimlendiriw protsesinin` uliwma joybari	Bilimlendiriwdi sho`lkemlestiriwge bolg`an ja`miyetlik talap
	Bilimlendiriwdin` maqseti	Bilimlendiriwdin` mazmuni, formasi, metod, usil ha`m texnikasi
	Oqitiwshinin` iskerligi	Oqitiwshinin` iskerligi
		Bilimlendiriwdin` na`tiyjesi

Joqaridag`i pikirlerge muwapiq bilimlendiriw texnologiyasining` sostavli du`zilmesi to`mendegishe boladi;

Ja`miyetlik talap (rakobat)	Bilimlendiriwdin` maqseti	Bilimlendiriwdin` mazmuni	Forma	Bilim aliwshi	Bilim beriwshi	Na`tiyje
			Metod			
			Usil			
			Texnikaliq qurallar			

Belgili bolg`aninday , ta`rbiya protsesi uzaq mu`ddetli , quramali, u`ziliksiz bolip , ol o`zine ta`n o`zgesheliklerge iye. Zamanago`y bilimlendiriw texnologiyasi oqiwshinin` bilimlendiriw protsesindegi jetekshilik rolin alsada, ta`rbiya protsessinde ta`rbiyalaniwshi tiykarig`i da`rejesin iyeley almaydi. Sebebi onda xarakter, du`nya ko`z-qaras jeterlishe qa`lipespegen bolip, ol bunda ta`rbiyashinin` ja`rdemine talapti sezinedi. Sonliqtan ta`rbiya texnologiyasi ha`m logikaliq ha`m du`zilisi jag`inan bilimlendiriw texnologiyasidan ajiralip turadi.

Ja`miyetlik talap (rakobat)	Ta`rbiyanin` maqseti	Ta`rbiya mazmuni	Forma	Tarbiya beriwshi	Tarbiya aliwshi	Na`tiyje
			Metod			
			Usil			
			Texnikaliq qurallar			

TA`RBIYA PROTSESI.

Ta`rbiya protsesinin` texnologiyaliq joybari.

Pedagogikaliq texnologiyani qollaniw barisinda to`mendegi waziypalar a`melge asiriladi:

Pedagogikaliq protsesske qarag`anda texnologiyaliq jandasiw tiykarinda sheshiwshi waziypalar.

Ta`lim (ta`rbiya) protsesinin` uliwma 1 pu`tin joybarin islep shigiw.

Bilimlendiriw protsesinde (ta`rbiya) sheshiliwi kerek bolg`an aniq maqset ha`m waziypalardi belgilew.

Bilimlendiriw (ta`rbiya) protsesinin` ahmiyetin boljaw ha`m onin` mazmunin islep shigiw.

Bilimlendiriw (ta`rbiya) protsesinin` na`tiyjeliligini ta`miynlewge ja`rdem beriwshi en` na`tiyjeli, maqul forma, usil ha`m texnikaliq qurallardi tan`law

Bilimlendiriw protsesinde oqitiwshinin` erkin, o`z betinshe iskerlik korsetiwi ushin jag`daylar jaratiw, olarda belgili ko`nlikpe ha`m a`detlerinin` qaliplesiw ushin waqit,ornin belgilew, olardin` bilimlar da`rejesin aldin ala prognoz etiw.

Oqiwshilardin` iskerligini bag`darlaw, qadag`alaw ha`m bahalawdi sho`lkemlestiriw.

Islep shig`ilg`an pedagogikaliq texnologiya joybarin ja`ma`a`tte sinaw, maqsettin` na`tiyjelengenlik da`rejesin analizlew.

Pedagogikaliq texnologiyani` teoriyalik tiykarlari uliwma pedagogikaliq, jeke metodikalik ha`m lokal (modul) bilimlerge tiykarlanadi. Sonliqtan pedagogikaliq xizmetkerler, sonday-aq keleshekkegi oqitiwshilar o`z iskerliklerinde pedagogikaliq texnologiyalardan paydalaniwdi o`z aldilarina maqset etip qoyg`an bolsa,joqarda aytilg`an bilimlardi puxta o`zlestire aliwleri kerek. Sebebi pedagogikaliq texnologiya puxta o`zlestirilgen pedagogikaliq bilimlerge tayang`an halda sho`lkemlestirilgen joqari na`tiyjeli pedagogikaliq iskerlik protsesi bolip tabiladi.

Bekkemlew ushin sorawlar:

1. Texnologiya tu`siniginin` ma`nisi ne?
2. Bilimlendiriw texnologiyasi degenimiz ne?
3. Pedagogikaliq texnologiyani` quram bo`limleri qanday?
4. Ta`rbiya protsesinin` texnologiyaliq joybari qanday?

Usinilg`an a`debiyatlar

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar – Qarshi.: Nasaf, 2000.
2. Tolipov W., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tabiiy asoslari. – T.: 2005.
3. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar – T.: Moliya, 2003.
4. Ishmuhammedov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta`lim samaradorligini oshirish ywllari. – T.: TDPU, 2005.
5. www.ziyonet.uz
6. www.qrusspo.uz/pt/5.htm
7. <http://psylist.net/pedagogika/inovacii.htm>

Lektsiya № 4

ZAMANAGO`Y DA`STURLESTIRILGEN BILIMLENDIRIW TEXNOLOGIASI.

Jobasi:

1. Das`turlestirilgen bilimlendiriw texnologiyasi.
2. Da`sturiy sabaq texnologiyasini` belgileri, qag`iydalari.
3. Da`sturiy bilimlendiriw mazmuni ha`m onin` o`zine ta`n o`zgesheliklari.
4. Da`sturiy bilimlendiriwdin sapalari.

Tayanish tu`sinikler: Das`turlestirilgen bilimlendiriw, oqitiw u`skeneleri, oqitiwshi ha`m bilim aliwshinin` qarim –qatnashlari, ishki ha`m sirtqi baylanis, oqiw materialin ashish beriw, tuwridan tuwri ha`m qayta baylanis, mag`liwmat, qadag`alaw, da`stu`rlestirilgen oqitiw texnologiyasi, aniq da`stu`rlar, blokli oqitiw, moduli oqitiw, bilimlardi toliq o`zlestiriw texnologiyasi, oqiwshinin` ruwxiy o`zgesheliklari, sabaqlarg`a ta`n oqitiw texnologiyasi.

Da`sturiy bilimlendiriw texnologiyasi XX-a`sirdin` 50-jil baslarinda payda boldi. Ol Amerikali psixolog B. Skinner ati menen baylanisli. Ol materiallardin` o`zlestiriliwin baskariwdin na`tiyjeliligini asiriwda magliwmatlardi bo`lim – bo`lim etip beriw bekkem da`stur tiykarinda quriw ha`m oni qadag`alawdi usinis etedi.

N.Krawder tarmaklang`an da`stu`rdi islep shiqti, onda qadag`alaw na`tiyjelerine qaray bilim aliwshilarg`a o`z betinshe isleri ushin ha`r tu`rli materiallar usiniladi.

G.K.Selevko da`stu`rlestirilgen oqitiw degende oqitiw u`skeneleri (EVM, programmalastirilg`an oqiwliq, kinotrenajer ha`m basqalar) ja`rdeminde da`stu`rlestirilgen oqitiw materialinin` o`zlestiriliwin basqariwdu tu`sinedi. Da`stu`rlestirilgen oqitiw materiali belgili logikalik izbe-izlikte beriletug`in u`lken bolmag`an oqiw mag`liwmatlarinan ibarat boladi.

V.P.Bespal`ko bilu iskerligin sho`lkemlestiriw ha`m basqariw u`lgindegi pedagogikalik texnologiyani usinis etedi. Oqitiwshi ha`m bilim aliwshinin` qarim – qatnashlari to`mendegishe belgilenedi:

1. Oqiwshilardin` qadag`alanbaytug`in ha`m du`zetilmeytug`in iskerligi.
2. Da`wirlik (qadag`alaw, o`zin o`zi qadag`alaw, o`z-ara qadag`alaw)
3. Tarqaq-(frontal) ya`ki bag`darlang`anliq (individualliq)
4. Qol, awiz ya`ki avtomatlar(oqiw qurallari) arqali.

Da`stu`rlestirilgen oqitiwdin` 5 tiykarg`i qag`iydasi ajratiladi:

1. Basqariw qurilmalarinin` belgili basqishlilik`i (ierarxiya) qag`iydasi. Bul programmalastirilg`an oqitiw texnologiyasinin` ierarxiya du`zilmesinde da`slep pedagog turadi, pa`nde da`slepki uliwma mo`lsher jaratiw, oqitiwdin` quramali nostandart jag`daylarinda individual ja`rdem ha`m korrektsiya orin aladi.

2. Qayta baylanis qag`iydasi. Ol oqiw iskerliginin` ha`r bir ilaji boyinsha oqiw protsesin basqariwdin` da`wirlik sho`lkemlestiriw dizimin talap etedi. Bunda da`slep duris baylanis ornatiwdu-za`ru`rli ha`reket obrazi haqqindag`i mag`liwmat basqariwi ob`ektten basqariliwshig`a o`tkeriledi. Qayta baylanis V.P.Bespal`konin` pikirinshe, pedagog ushin g`ana emes, al bilim aliwshig`a da za`ru`r: birinshisine korrektsiya ushin, ekinshisine oqiw materialin tusiniw ushin.

Ishki ha`m sirtqi qayta baylanista bar.

Ishki qayta baylanis bilim aliwshilardin` o`z na`tiyjelerine ha`m o`zinin` aqiliy iskerligi ha`rekterin o`z betinshe korrektsiya etiw ushin xizmet etedi.

Sirtqi qayta baylanis bilim aliwshig`a tikkeley oqiw protsesin basqariwshi qurilmalar ja`rdeminde ya`ki pedagog ta`repien ta`sir etiw a`melge asiriladi.

3. Oqiw materialin aship beriw ha`m jetkerip beriwdi a`melge asiratug`in adimlawshi texnologiyalik protsess qag`iydasi. Adimlawshi oqiw ilaji – bul texnologiyalik usul bolip, onda oqiw materiali programmada mag`liwmat bo`lekleri ha`m oqiw waziypalarinin` (bilim ha`m a`detlerdi na`tiyjeli o`zlestiriwdu ta`miynlewge xizmet etetug`in ha`m bilim aliwshinin` bilimlerde o`zlestiriwdin` belgili teoriyasini sa`wlelendirgen) ken`ligi boyinsha o`z aldina, o`z betinshe, biraq o`z ara baylanisqan ha`m optimal bolg`an bo`leklerden ibarat.

Tuwridan tuwri ha`m qayta baylanis ushin za`ru`r bolg`an mag`liwmatlar toplami bilu ha`reketlerin ha`m qag`iydalarinin` bilimlendiriwshi programma adimin payda etedi. Bul adimg`a q o`z-ara baylanisli kadr (zveno) qosiladi:

Mag`liwmat

Qayta baylanis ilaji

Qadag`alaw

Adimlawshi oqiw materiallari izbe-izligi programmalastirilg`an oqitiw texnologiyasinin` tiykarin sho`lkemlestiriwshi oqitiwshi programmani payda etedi.

4. Oqitiwda individual u`lgi ha`m basqariw qag`iydasi dawam ettiriledi. Bul qag`iyda bilim aliwshinin` ha`r birine sonday mag`liwmat protsesin bag`darlaydi ha`m usinis etedi, ol bilim aliwshig`a shinig`iw protsesinde tezlikte alg`a jilisiwga mu`mkinshilik beredi, sebebi onin` bilu ku`shi og`an sa`ykes tu`rde basqariwshi ta`repien jetkerilgen mag`liwmatqa sa`ykesleniwge qolayli boladi.

eksperiment etiw menen baylanisli. Bul ta`jiriybeler belgili dizimdi islep shigiw ha`m uliwmalastiriwdi talap etedi.

Pedagogikalıq texnologiyaga bir pu`tin ha`diyse sipatında qaraladı. Texnologıyanın` interaktiv sapalari, du`zilis bo`limleri, du`zilmesı, funksional sipatı, kommunikativ o`zgeshelikleri, tariyxıyig`i ha`m de a`melge asirilmaqta.

«Texnologiya», «Pedagogikalıq texnologiya» tu`sinikleri ja`ne de izertlewler bolıwin talap etedi.

Pedagogikalıq texnologiyalardı tiykarlaw, texnologiya tu`rleri mazmuninin` aship beriliwi, bul texnologiyalardı oqıw protsesine engiziw jolların belgilew bilimlendiriw din` barlıq basqışlarında onin` na`tiyjeliligın asiriw g`a ja`rdem beredi.

Ta`limdi modernizatsiyalaw bilimlendiriw protsesinde bilim, ko`nlikpe, a`detlerdi qa`liplestiriw menen sheshilip qalmaydı. Oqıwshi shaxsinin` o`z betinshellilik, initsiativaliliq, juwapkershilikti seziniw, kritikaliq pikirlew siyaqli sipatlar menen baylanisli funksiyalari bilimlendiriw din` shaxsqa bag`darlang`an dizimi quralında a`melge asiriladı.

Bunda oqıwshi bilimlendiriw dizimine sa`ykeslendirilmey, kerisinshe, bilimlendiriw dizimi ha`r tu`rli shaxska ta`n bolg`an barlıq qa`siyetlerdi (erkinlikke umtiliwshi, ga`rezsizlik, erkin pikirlew din` o`zine ta`n dizimine iye bolıw, o`z-o`zin tastiyoqlaw talabınin bolıwi ha`m t.b.) esapqa alg`an halda, oqıwshig`a onin` o`zine ta`nligın (individualilig`i) rawajlandiriw mu`mkinshiligın beredi, onin` o`zin-o`zi rawajlandiriw ju`zege shigiwi ushin jag`day jaratiw kerek. Sebebi ha`r qanday oqıwshi o`zine tek o`zine ta`n takırlanbas ta`biyati, xarakter o`zgesheliklerin aktivlestiriw ha`m ju`zege shig`ariw g`a umtiladı.

Bilimlendiriwde oqıwshi shaxsına iskerlikli jandasiw bul dizimnin` kontseptsiyasın sho`lkemlestirip, bunda shaxs «sub`ekti» kategoriyası erkinlikke umtiliw, o`zin o`zi rawajlandiriw, bir pu`tinlik, o`z betinshe oqıw, o`zligın ko`rsetiw, aktivlestiriw o`zgeshelikleri tiykarında tu`siniledi, oqıw protsesi ha`m onin` du`zilis bo`limleri - maqset, mazmun, metod, forma, usil, qurallar oqıwshi ushin jeke ahmiyetke iye bolg`an, onin` jeke ta`jiriybesinin` o`nimi sipatında payda boladı.

Ta`lim- ta`rbiya tiykarında shaxstin` intensiv rawajlanıwi, materialliq- ruwxıy qa`driyatları o`zlestiriwi tek onin` jeke iskerligi na`tiyjesinde a`melge asiriladı.

Eger oqıwshi oqıw iskerliginin` ahmiyetin` tusine almasa, oqıwdin` maqsetin ta`n almaydı, oqıwshinin` qoyg`an waziypaların tu`sinbeydi ha`m qabil etpeydi, ol ta`repinen payda etilgen barlıq is ha`reketler ma`jbu`rlew ha`m qadag`alaw astında boladı, onin` bilimleri ra`smiy xarakterge, pedagogtin` iskerligi ra`smiyatshiliq mazmunga` iye boladı. Bilim olardı a`meliyatqa engiziwge qaratilg`an iskerlik na`tiyjesinde qa`lipleseı. Bul oqıwlıqtin` mazmunınan bazi bir ilimiy mag`liwmatları ko`z korki yadlap aliw bolmay, sonin` menen birge oqıwshinin` jeke, sub`ektiv, ta`jiriybelerine tiykarlang`an haqıyqiy bilimler boladı.

Insannin` sanası barqulla sub`ektiv ahmiyetke iye. Oqıwshi belgili bilimlerge qarap biyparwa bolmay, bilimler ol ushin jeke mazmunga` iye bolsa g`ana puxta o`zlestireı. Oqıwshi bug`an oqıwshıda oqıw predmetine qa`dirli unamli, sub`ektiv qatnasın qa`liplestirse g`ana na`tiyjege eriseı.

Oqıwshinin` ruwxıy o`zgesheliklerin u`yreniw o`zlestirilip atirg`an bilimlerin` oqıwshig`a jeke qiziwli ha`m kerekli bolıw za`ru`rligi, kerisinshe olar qabıllanbawıda mu`mkin. Bul jag`day obrazlı sa`wlelendirilse, individual oylawda bilimler sub`ektlesedi, o`zine ta`n individual ta`replerge iye boladı. Kerisinshe protsesste individual tu`sinik ha`m jeke pikirler ob`ektiv ahmiyetke iye bolıp, bilimler ha`r tu`rli ko`z qaralardin` qarsi keliwi, pikir talası, o`z-ara birgeliktegi iskerlik na`tiyjesinde o`zlestireı, bul oqıw protsesin da`sturiy emes usılda sho`lkemlestiriwdin` da`sturiy emes usıllarında (pikir talası, o`z-ara birge islesiw) talap etiledi.

Solay etip iskerlik shaxstin` rawajlanıwinin` tiykarig`i substansiyası bolıp esaplanadı. Shaxstin` iskerligi onin` ishki sezimleri menen baylanisli. Shaxs motiv, sezim ha`m jeke pikir quralında payda boladı.

Oqıwshi o`zının` sabag`ında oqıwshılardin` oylawın rawajlandiriw g`a xızmet etetug`ın usıllardan paydalanıp sonday jag`daydı qa`liplestiriwi kerek, na`tiyjede oqıwshi ushin da`slep neytral bolg`an ob`ekt ku`tilmegende sub`ektiv o`zgeshelik bolsın.

Oqiw materialinin` mazmunin` da`slep oqitiwshi ta`repinen do`retiwshilik penen qayta islenip, oqiwshini qiziwtiratug`in, onin` jeke ta`jiriybelerine sa`ykes keletug`in, oni pikirlewge iytermelewshi ta`repler belgilenedi.

Bir qarawdan zerigerli tu`yiliwshi matematikalıq ya`ki geografıyalıq mag`liumatlar eger oqiwshi shaxsına tikkeley tiyisli bolsa, onin` turmisliq ha`m jeke ta`jiriybelerine muwapik kelse, onda ol ahmiyetli o`zgeshelik bolip esaplanadi. Bunda oqiw jag`daylari shaxs ushin ahmiyetli jag`dayg`a, oqiw mag`liumatlari oqiwshi ushin za`ru`rli ha`diysege aylanadi. Oqiwshi o`zin bul ha`diysenin` do`retiwshisi dep esaplay baslaydi. Matematikalıq tapsirmalar oqiwshi jasap atirg`an shan`araqta qollanilatug`in rentabellik, o`ndiris miyneti, payda, kredit siyaqli za`ru`r turmisliq tu`siniklerge tiykarlanip qa`liplestirilgen bolsa, oqiwshi olardi o`zi ushin ahmiyetli bilimler sipatında qabil etedi. Oqiwshi oqitiwshi menen birgelikte tapsirmani sheshiw jolların izleydi, na`tiyjede sap matematikalıq oqiw maqsetlerine erise baslaydi. Oqiw iskerliginin` tabiiy sho`lkemlestiriliwi siyaqli oqiwshi protsent,

proportsiya, ten`lestiriw tiykarında tapsirmalardı sheshiw ko`nlikpelerin iyeleydi.

Shaxsqa bag`darlang`an oqiw jag`daylari oqiwshinin` biliw iskerligin sho`lkemlestiriw usil ha`m metodlari menen o`z ara baylanisli.

MASHQALALI – IZLENIW, IZERTLEW, DIALOGLIQ QARIM -QATNAS METODLARI (dialog, evristikalıq sa`wbet, pikir talasi, toparli is tu`rleri ha`m t.b.) NAN IBARAT.

Sunday-aq, oqiw sabaqlarinin` tu`rleri de ko`p. Ayriqsha diqqat dialogliq qarim qatnas ha`m izertlew – izleniw metodlarına qaratiladi,

sonday-aq ko`rgizbeli – suwretlew ha`m repproduktiv metodlarda bar.

Da`suriy emes sabaqlar (oyin-sabaq, teatrlastirilg`an sabaq) menen izertlew, izleniw sabaqlari, seminarlar siyaqlılarda sho`lkemlestiriledi. Bunday sabaqlardin` mazmuni ha`m temasi tikkeley jeke adamnin` iskerligine jandasiw kontseptsiyasi ha`m qag`iydalarına sa`ykes kelip, olar balanin` ishki du`nyasi, oylawi ha`m jeke turmislik ta`jiriybelerin maksimal da`rejede aktivlestiriwge xizmet etedi. Bunda oqiw iskerligine degen sezimin oyatiw, oni bilim iyelewge bag`darlasa, olar bilimlendiriwdin` forma ha`m usillari, shaxstin` bilimi ta`jiriybesi ha`m sezimlerinin` tiykar sipatında payda boladi.

Izertlew – izleniwshilikke bag`darlang`an sabaqlar texnologiyasında orayliq orindi jeke jag`day iyeledi, ol oqiwshini mu`mkinshiligi bolg`aninsha ko`birek tapsirmalardi orinlawg`a ja`mlep, individual` ya`ki ja`maat bolip tapsirmalardin` juwapların tabiwg`a iytermeleydi.

Bunday sabaqlardin` tiykarg`i ma`qsetlerinen biri tapsirma sipatında qoyilg`an mashqalalarg`a oqiwshinin` o`zi juwap tabiwin ta`miynleydi. Oqishinin` juwaplari oqitiwshi ya`ki jodaslarinin` juwaplarına pu`tkilley uqsamasa da, biraq oqiwshi o`z juwabinan qanaatlaniwshiliq payda etsin, mashqalanin` sheshimin jeke o`zi taba alatug`inlig`inan maqtana aliw za`ru`r.

Da`suriy bilimlendiriw ahmiyetine qaray oqitiwshi ta`repinen berilgen tapsirma ha`m sorawlar oquwshini oqitiwshi tanlag`an, o`zi bolsa pu`tkilley biytanis tu`rde pikirlewge ma`jbur etedi.

Kerisinshe, oqitiwshilardin` ko`z aldında tapsirmani qa`liplestirer eken, olardi tapqirliqqa tiykarlang`an qiziqli sheshimler quralında sheshimdi tabiwg`a iytermeleydi. Bunday sabaqlarda qollanilatug`in metodlar oqitiqshinin` balalar menen birgeliktegi qarim qatnasına, oqiwshilardin` o`z bilimlerin o`zlerin erkin rawajlandiriw, mag`liwmat ha`m ilimiy mag`liwmatlarga`a kritikaliq qatnasta boliwi, plyuralizm ha`m de o`zgeler pikirine hu`rmet penen qaraw siyaqlılarga`a tiykarlanadi.

Bul texnologiyanın` tiykarg`i ta`repi mag`liwmatlardi jetkeriw ha`m o`zlestiriw g`ana bolmay, sonin` menen birge oqiwshilarda sabaq barısında izertlew alip bariw, izleniwshenlik ko`nlikpelerin qa`liplestiriwden ibarat. **Izertlew**- izleniwshenlik bag`darındag`i sabaqlarga`a ta`n oqitiw texnologiyasi to`mendegi algoritmlerge boysinadi:

1. **RUWXLANDIRIWSHI TIYKAR**- shaxsqa bag`darlang`an mashqalali jag`daydi jaratiwda oqitiwshinin` individual do`retiwshenligi u`lken rol oynaydi..Su`wret, yad ya`ki belgili bir so`z tiykarında qa`liplestirilgen, oqiwshini o`zine tartatug`in, ku`tilmegende ju`da sirli ha`m a`llette jeke adamg`a bag`darlang`an sabaqlar – ta`jiriybe isleri, foto- su`wretler, kartinalar ko`rsetiliwi siyaqlılar bug`an misal bola aladi.

2. MONOKONSTRUKTSIYA – tapsirma tiykarında individual islew (m/s, tekst, dawis, model, boyaw, qosiq, joybar, su`wret siyaqlilar) na`tiyjesinde mashqalani ko`riw, gipoteza jaratiw, sheshimdi (belgili joldi ha`m de sheshiw usilin o`z betinshe tan`lay aliw, qa`telesiw huqiqina iyelik siyaqlilar) tabiwdan ibarat.

3. SOTSIOKONSTRUKTSIYA – kishi toparlarda islew. Ja`maat tiykarında jupliq kishi toparlar menen almasadi. (balalar o`zleri qa`lep jupliqqa birlesedi, oqitiwshinin` qa`lewine qaray ya`ki stixiyali tu`rde topardin` ishinde isleydi. Bunda oqitiwshi oqiwshilarg`a ta`n psixologiyaliq o`zgesheliklerdi esapqa aliwi da za`ru`rli. M/s: ekstro-introvertliq, oylaw tipleri, liderlik qa`siyetler ha`m t.b.)

4. JA`MAATLESIW. O`z betinshe bilim aliw barisında oqiwshinin` tikkeley ja`maatlesiwi ju`zege keledi, bul jag`day o`z gezeginde topar di`retiwshi izleniwge ilhamlandiradi. Ol aktiv birge iskerlik ju`rgiziw, sonday-aq individualliqti payda etiw ushin qolayli ortalıqti ju`zege keltiredi.

5. MAG`LIWMATLARDI BILIWGE UMTILIW tikkeley oqiwshilar jeterli bilim ha`m ko`nlikpelerge iye bolmag`an jag`dayda ju`zege keledi. Oqiwshida oqiwliq, so`zlik, mag`liumatnama ha`m t.b. tiykarlar menen islew talabi tuwiladi. Olardan o`z betinshe paydalaniw, tinimsiz pikirlew ha`m izleniwge bolg`an sezimnin` oyaniwi baqlanadi. Da`stu`riy bilimlendiriwde ko`pshilik jag`daylarda oqiwshinin` o`zi bilimlerdi qa`lep emes, al ma`jburiy u`yrenedi. Do`retiwshi izleniw, birgeliktegi islew, pikir almasiw siyaqlilar oqiwshida bilimlerdi o`z qa`lewi ha`m talabinan kelip shiqqan halda o`zlestiriwge mu`mkinshilik beredi.

6. REFLEKTSIYA (song`i basqish)- oqiwshinin` jeke turmisliq jandasiwi, keshirmeleri ha`m oylawında bolip atirg`an o`zgerislerdi analizlew, o`zinin` oylaw uqiylilig`i, erisip atirg`an na`tiyjeleri, sonday-aq jen`ilislerinin` sebeplerin` biliwge umtiladi. Oqiwshi olar haqqında belgili pikirlerge iye bolsa, olardi ta`n alsa, oqitiwshi oqiwshinin` pikiri tiykarında iskerlik ju`rgiziw ha`m jan`a bilimlerge bag`darlawdi keyingi basqishlarin` duris belgileydi.

Oqitiwdin` shaxsqa bag`darlang`an texnologiyasi da`stu`riy bilimlendiriw texnologiyasınan to`menge qaray ajratiladi:

«Sabaqtin` tiykarig`i maqseti - oylaw protsesin` sho`lkemlestiriw, bilim, ko`nlikpe, a`detler oqiwshinin` iskerliginin` o`nimi sipatında ju`zege keledi. Oylaw protsesinin` quwati bilimler quwatanan joqari bolip, ol jeke adamnin` o`z-o`zin rawajlandiriw tiykari tu`rinde payda boladi, do`retiwshi izleniwdin` natiyjesi siyaqli, bul protsesstin` o`zi de ju`da ahmiyetli bolip, ol oqitiqshi ha`m oqiwshini do`retiwshilik quwanishina, jan`aliq aliqg`a ilhamlandiradi, o`z betinshe izleniw ha`m do`retiwshi iskerlikti sho`lkemlestiriwge iytermeleydi. Oqitiwshi iskerlik algoritmin` jaratadi. Bul o`z gezeginde do`retiwshi oylaw protsesin`, a`meliy, jeke pikirlewdi, du`n`yanin` insan ta`repinen ha`r ta`repleme, qanaatlandirarli qabil etiliwin ta`miynleydi. Oqiwshinin` sub`ektivligi a`melge asiriladi: bilu usilin o`z betinshe belgilew, mashqala sheshimin` tabiwda o`z du`n`ya qarasi, oylaw ta`rzinen kelip shig`ip, qa`telesiw huqiqina iyelik ta`miynlenedi. Bunday sabaqlardin` tiykarig`i qag`iydasi: «o`zin` bilgenshe orinla, qizig`iwshilig`in` ha`m jeke ta`jirioben` tiykarla, o`z qa`ten`di o`zin` du`zet» siyaqli ko`rsetpelerde o`z sa`wleleniw tabadi.

Da`stu`riy oqitiw texnologiyasına tiykarlang`an sabaqlar bolsa kerisinshe «mende y`ki mennen jaqsiraq» orinla qag`iydasına sa`ykes sho`lkemlestiriletug`in` edi. Mashqalali ha`m jeke jag`daylar qarama – qarsiliqlardi jeniwge tiykarlang`anlig`i siyaqli oqiqshinin` barlig`in` ju`zege shig`arip, bilimleri toliq emesligi, o`zinin` jeke ta`jiriybelerine tiykarlanıwi kerekligin` tu`sinip jetedi. O`z betinshe pikir bildiriwge bolg`an talabin, bilim aliwg`a bolg`an ruwxlanıwshilig`in` sezinedi.. Oqitiwshi ha`m oqiwshi ortasında tek g`ana da`stu`riy o`z-ara baylanisliliq emes, sonin` menen birge biliw iskerliginde qatnasadi, tapsirmalardi orinlaydi. A`dettegi, ko`nligip qaling`an tu`sindiriwler ornin` o`z –ara birge islesiw iyeleydi. Za`ru`r mag`liwmatlardi oqitiwshi az – azdan berip baradi. Bunda oqiwshilardin` o`z betinshe pikirlewleri ushin mu`mkinshilik qaldiriwga` itibar qaratiladi. Do`retiwshi izleniwshenlik iskerligi kishi toparlarda a`melge asiriladi. Izleniw na`tiyjeleri klass oqiwshilarinin` barlig`ina ma`lim etiledi, barliq jan`a bilimlerdi iyelewi ushin jag`day jaratiladi. Ja`maatte jeke adamnin` o`z orni barlig`in` tu`siniw, o`z qatarinin` o`zine ta`n o`zgesheliklerin` hu`rmet etiw sezimleri qa`liplese.

Da`sturiy oqitiwda sirttan baqlang`an jeke iskerlikti to`men da`rejede bahalaw ha`diysesi ju`z bermeydi, sonliqtan u`namli ideyalarg`a su`yengen halda islew ortalig`i qarar tabadi. Bul na`rse oqiwshida bilim aliw`g`a degen ruwxin oyatip g`ana qalmay, onda bilim aliw, bul jolda tinimsiz izleniw, miynet etiw za`ru`rliligin an`lay aliw mu`mkinshiligin qa`liplestiredi.

Jeke adamg`a bag`darlang`an oqitiw texnologiyasin qollaniw`g`a shekem ha`m de onnan keyin oqiwshilardin` ka`siplik iskerligi ha`m o`z orinlarin tu`siniwge ta`n tu`siniqleri ornatilg`an waqta olardin` to`mendegi tu`siniqlerge iye ekenlikleri aniqlandi: qadag`alaw da`rejesi, tu`siniqlen qadag`alaw, ka`siplik aktivlikni erisilgen na`tiyjelerdin` usili sipatinda qabil etiw, o`z – o`zine isenim, tu`sindiriw usili, bilim aliw usillari ha`m t.b. Demek oqitiw ha`r bir oqiwshinin` qizig`iwshilig`i ha`m biliw uqiqlilig`inin` oqiw iskerligin sho`lkemlestiriw protsesinde payda etiw mu`mkinshiligin jarata aliwi kerek. Bul jag`day oqiwshinin` biliw ob`ekti ha`m predmeti bolg`an jeke o`zgesheliklerin aniqlaw tiykarinda, onin` jeke adam sipatinda rawajlaniw ha`m o`zin – oi rawajlaniw ta`miynleydi.

Bekkemlew ushin sorawlar:

1. Das`turlestirilgen bilimlendiriw texnologiyasi degenimiz ne?
2. Da`sturiy bilimlendiriw texnologiyasi qashan payda boldi?
3. Da`sturiy oqitiwdin` neshe tiykarg`i qag`iydasi bar?
4. Modulli oqitiw degen ne?
5. Da`sturiy emes sabaqlar degen ne?

Usinilg`an a`debiyatlar

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar – Qarshi.: Nasaf, 2000.
2. Tolipov W., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. – T.: 2005.
3. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar – T.: Moliya, 2003.
4. Ishmuhammedov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta`lim samaradorligini oshirish ywllari. – T.: TDPU, 2005.
5. www.ziyonet.uz
6. www.qrusspo.uz/pt/5.htm
7. <http://psylist.net/pedagogika/inovacii.htm>

Lektsiya № 5

ALDING`I BILIMLENDIRIW TEXNOLOGIYALARI.

JOBASI:

1. Oqiwshinin` intellektual uqiqlilig`in rawajlandiriw texnologiyalari.
2. Modulli texnologiyalardi didaktikalik rejelestiriw.
3. Alternativ ha`m kritikaliq pikirlew texnologiyalari.

Tayanish tu`siniqler: Pedagogikalik texnologiya, dizimli usil, bilimnin` maqseti, sistemali jandasiw, pedagogikalik tsikl, kepillengen oqitiw na`tiyjeleri, pedagoglardin` iskerlik, bilimlendiriwde awiz-eki ko`rgizbeli qatnas, Yunesko, jeke adamdi rawajlandiriw, alternativ ha`m kritikaliq pikirlew.

O`zbekstan Respublikasi insan huqiqlari ha`m erkinligin kepilliwshi ja`miyetti ruwxiy jaqtan jan`alaytug`in, ja`miyetlik bag`darlang`an bazar ekonomikasini qa`liplestiretug`in ha`m oni du`n`ya standartini da`rejesine ko`terip, ashiq demokratiyalik huqiqiy ma`mleket qurmaqta.

O`zbekstannin` rawajlaniw xaliqtin` bay ruwxiy kelbeti ha`m uliwma insaniy qa`driyatlar`g`a ha`m de ha`zirgi zaman ma`deniyati, ekonomikasi, ilim, texnika ha`m texnologiyalardin` son`g`i na`tiyjelerine tiykarlang`an bir pu`tin bilimlendiriw dizimin payda etiw u`lken ahmiyetke iye.

Kadrlar tayarlaw milliy da'stu`rinde alding`i pedagogikaliq texnologiyalardi jariyalaw ha`m o`zlestiriw za`ru`rliligi ko`p ma`rte ta`kirarlanadi. Pedagogikaliq texnologiyalardin` o`zlestiriliwine ha`m ol da'stu`riy oqitiw metodlarina nesi menen ajiraladi?

Ha`zirgi ku`nde pedagogikaliq a`debiyat, oqitiw mashqalalarina ta`n lektsiyalar, ra`smiy hu`jjetlerde «jan`a pedagogikaliq texnologiya», «alding`i pedagogikaliq texnologiya», «zamanago`y pedagogikaliq texnologiya», tu`sinikleri ken` paydalanilmaqta.

Biraq «pedagogikaliq texnologiya» tu`sinigi ele de bir qa`lipke tu`sirilmegen, nizamlarda tu`sindirilmegen, onin` mazmuni bir pu`tin analizlenbegen ha`m sonin` ushin tusinikti bir birinen parilawshi ko`p g`ana sipatlamalar bar. Bulardin` arasinda itibarg`a ilayig`i Yuneskonin` sipatlamasi bolip tabiladi. «Pedagogikaliq texnologiya» - bul pu`tkil oqitiw ha`m bilimlendiriwdi o`zlestiriw barisinda o`z aldina oqitiw formalarinin` na`tiyjeliligini asiriw uaziypalarin qoyiwshi texnikaliq ha`m shaxs resurslari ha`m olardin` o`z ara baylanisin esapqa alip, bilimlerdi jaratiw, qolaniw ha`m belgilewdin` dizimli usili».

Bul sipatlamada tiykarg`i tu`sinikler «dizimli usil» ekenligi aniq, qalg`an barliw so`zler pedagogikaliq texnologiyadin` dizimi sipatindag`i du`zilis bo`limshesin` sa`wlelendiredi. Tek dizimli jantasiw pedagogikaliq texnologiyadin` oqitiwg`a basqa maqsetleri, onin` aniq mazmuni, oqitiw ha`m bilim beriw usillari, qadag`alaw ha`m na`tiyjelerdi bahalawda o`z ara baylanista ha`m bir biri menen baylanislilitqa joybarlastiriw ko`binshe da'stu`riy oqiw barsinda jetispeytug`in na`rseler bolip tabiladi. Misali: ko`p jag`daylarda bilimlendiriw, tiykarinan axborotti eslep qaliwg`a bag`darlang`an, bilim aliwshinin` keleshek iskerligi bolsa belgili islerdi orinlaw ya`ki sho`lkemlestiriwshi, basqariw ha`m ka`siplik qararlardi qabil etiw menen baylanisli boladi. Basqa misal oqiw orinlarinin` birinde bilim aliwshilar bilimin qadag`alaw usilin mekeme barlik pa`nler ushin bir tu`rde, olardi bir birinin` o`zgesheligin esapqa almay tiykarsiz belgilengen. Tilekke qarsi bunday misallardi ko`plep keltiriwge boladi.

Pedagogikaliq a`debiyatlarda pedagogikaliq texnologiyalarg`a berilgen basqa sipatlamalar (V.P.Bespalko, V.Guzeev, V.Slastenin, B.Lixachev, I.Volkov, M.Choshanov, M.Klarin, I.Lerner, Ch.Yudin ha`m t.b) da keltiriledi, biraq olardin` hesh qaysisi Yunesko sipatlamasi da`rejesine ko`terile almag`an. Aytılıp o`tilgen adamlar arasinda pedagogikaliq texnologiya haqqindag`i mag`liwmatti BMSH ma`mleketleri, sonin` ishinde O`zbekstanda tarqaliwinda V.P. Bespalko ha`m M.V. Klarinlerdin` ta`siri ku`shlirek. M.V. Klarin pedagogikadag`i texnologiyaliq du`zilis ha`m mazmun haqqinda bir qansha toliq mag`liwmatlardi aytqan.

Pedagoglardin` iskerligini bazda «pedagogikaliq texnologiya» tu`sinigi menen paydali bolsada, da`slep o`zlestirilgen ha`m texnologiyaliq qurilmag`an oqitiw usillari ataladi. Tu`p tiykarin alg`anda pedagogikaliq texnologiya – bul oqitiwdin` o`zine ta`n bolg`an jan`asha (innovatsiya tu`ri). Ol pedagogikadag`i ja`miyetlik oylawdin` sa`wleleniwi, demokratiyaliq ilimiy sananin` pedagogika tarawina ko`shirilgen nuskasi, bilim beriw protsessinin` belgili standartlasiwi esaplanadi.

Pikirimizshe pedagogikaliq texnologiya oqiw protsessin ju`zege shig`ariw dawaminda ha`r tu`rli oqitiw usillaridan paydalaniwdin` shen`berlerin belgilewshi jollama yamasa qa`lip sipatinda ko`riw mu`mkin.

«Texnologiya» atamasi arqali o`nim yamasa yarim o`nimdi tayar o`nimge aylandiriw ushin halati, formasi, o`zgesheliklerin o`zgeritiw usillari tu`siniledi ha`m ol materialliq o`ndiris tarawina baylanisli. Sonliqtan intellektual tarawg`a tiyisli pedagogtin` ta`lim-ta`rbiya iskerligin «texnologiyalastiriw» mu`mkinbe degen soraw tuwiliwi tabiiy. «Pedagogikaliq texnologiya» tu`siniginin` kirgiziliwi tiykarlang`anba?

O`ndiris tarawinan ko`shirilgen ha`m adamlardin` intellektual iskerliginin` ayirim bo`limlerin` algoritmlaw siyaqli protsess turmisimizg`a kirip keldi. Bul na`rse pedagogikaliq teoriya ha`m a`meliyatta jan`a bag`darlarga` alip keldi.

Pedagogikaliq texnologiya ko`p ta`repten o`tmishtegi belgili pedagoglardin` a`rmanlarina sa`ykes keledi. Didaktikanin` tiykarshisi Ya.A.KOMENSKIY bilim beriwdin` « waqit, pa`nler ha`m metodikalardi sheberlik penen bo`listiriwden» basqa na`rseni talap etpeytug`in uliwma ta`rtibin tabiwg`a ha`reket etti. Onin` pikirinshe idealda oqitiw bir pu`tin usili tawlsa, barliq na`rse, taslari duris ju`retug`in saattay aniq tek sheberlik penen jaratilg`an tiykarda erisiw mu`mkin bolg`an qa`tesizlik penen ilgerileydi.

Du`nyaliq pedagogika pa`ni ilimiy texnikanin` rawajlanivi ta`sirin bastan keshirip, psixologiya, kibernetika dizimler teoryasi , basqariw teoryasi ha`m basqa pa`nlerdin` jetiskenliklerin birlestirip, ha`zirgi dawirde aktiv jan`alaniw protsessleri basqishinda turar eken , insannin` mu`mkinshilikleri na`tiyjeli rawajlaniw a`meliyatina enbekte.

Pedagogikalik texnologiya usillari o`zining` baslang`ish ma`nisinde da`slep oqitiwdin` ha`reketin u`lgili jag`daydag`i (belgilengen qag`yda boyinsha) o`zlestiriw talap etiletug`in repproduktiv da`rejesi ushin islep shig`ilg`an edi. Reprodukativ bilim beriw ha`r qanday bo`limnin` za`ru`rli du`zilis bo`limleri esaplanadi, ol adamzat toplag`an ta`jiriybeni aniq oqiw pa`ni shen`berinde o`zlestiriw menen baylanisli. Bilim aliwshilarda bilim ha`m ko`nlikpelerdin` belgili «tiykari» payda etilgennen keyin g`ana bilimnin` na`tiyjeli (produktiv) ha`m do`retiwshi qatnasliq usillarina o`tiw mu`mkin, bul ushin R.Ganre,L.Brigte, (AQSh) A.Romishevskiy, (Ulli Britaniya) ha`m V.Guzeev (Rossiya) pedagogikalik texnologiya tu`siniklerin islep shiqqan.

Pedagogikalik texnologiyalar ja`mlengen pedagogikada u`lken ko`lemdegi teoriyalik bilim ha`m a`meliy ta`jiriybe toplang`an, biraq XX-asirdin` 2-yarimina shekem belgili pedagoglardin` birewi de izindegiler ushin o`zleri siyaqli sabaqti joqari da`rejede o`tiwlerine mu`mkinshilik beretug`in pedagogikalik bag`dardi (tsikldi) islep shiqpag`an. Sebebi ba`lkim o`tmishtegi belgili pedagoglardin` usillari pedagog shaxsin ko`birek esapqa alg`an bolsa kerek.

«Bizin` pedagogikalik o`ndirisimiz – degen edi A.S.Makarenko,-hesh qashan texnologiyaliq logika tiykarinda qurilmag`an, ol ba`rqulla a`dep ikramli ta`rtipke tiykarlang`an. Sonin` ushin da bizde o`ndiristin` bir qansha belgili bolimlari: texnologiya protsesin, is orinlawshisin esapqa alg`an, jaratiwshiliq isi (konstukturliq) maslamalardi qollaniw, qadag`alaw, iske tu`siriw, jaramsizin shigariw- degen tusinikler joq.»

1970-1980-jillarda AQSh ta ju`zege kelgen pedagogikalik texnologiya ag`imi derlik barliq rawajlang`an ma`mleketlerge tarqaladi, YUNESKO siyaqli abroyli sho`lkem ta`repinen ta`n alindi ha`m qollap quwatlanildi ha`m ha`zirgi ku`nde ko`p ma`mleketlerde na`tiyjeli o`zlestirilmekte.

1996-jilda Ieurisalim universitetinde YUNESKO nin` homiyliginde pedagogikalik texnologiya boyinsha xaliq araliq a`njuman bolip o`tti. Onda pedagogikalik texnologiya ja`rdeminde erisilgen na`tiyjeler haqqinda tek AQSh, Ulli Britaniya , Germaniya wa`killeri g`ana emes al Qosta Rika, Fillipin, Tu`rkiya, Malta wa`killeri de lektsiya islegen. YUNESKO nin` gezektegi a`njumanlari 1997-jili Manilo ha`m 1998-jili Kanadada o`tkerildi.

Ko`pshilik ma`mleketler oqitiwda texnologiyaliq usillardan paydalanip, oqiwshilardin` o`zlestiriwin asiriwda sezilerli na`tiyjege eristi. M/s: Qubla Koreyada pedagogikalik texnologiya boyinsha sinaw ta`jiriybe tu`rinda oqip atirg`an 50,000 balanin` w5%ti da`stu`riy oqitiwda tek en` jaqsi erisetug`in na`tiyjelerdi qolg`a kirgizgen. Pedagogikalik texnologiyani o`zlestiriw Singapur, Koreya, Yaponiyada pitkeriwshi klass oqiwshilari ortasinda matematika boyinsha ku`ta joqari orindi iyelew mu`mkinshiligin berdi.

Pedagogikalik texnologiyani o`zlestirip atirgan sheber pedagoglar ushin bul usildin` da`stu`riy usilg`a qarag`anda na`tiyjelirek ekenligi belgili boldi. Bul o`z gezeginde mektep pedagoglari, ka`sip – o`ner ha`m joqarg`i mekteptin` professor – oqitiwshilari ushin kadrlar tayarlaw sapasin asiriwda pedagogikalik texnologiyani o`zlestiriw ha`m a`melde qollaniw za`ru`rliligin bildiredi. « Kadrlar tayarlaw milliy da`stu`rinde » jan`a pedagogikalik ha`m mag`liwmat texnologiyalarinan paydalanip talabalardi oqitiwdi jedellestiriw na`zerde tutilg`an.

Belgili bolg`aninday pedagogikada talabalardin` bilim aliw protsesine aktivliligin asiriwg`a qaratilg`an bir neshe oqitiw usillari islep shig`ilg`an: mashqalali oqitiw, jumis iskerligin sa`wlelendiriwshi oyinlar, rollerdi orinlaw, temali oqitiw ha`m t.b. Bizin` pikirimizshe bunin` sebebi ha`r bir sabaqqa tayarliq pedagogikalik izleniw na`zerde tutiladi, joqari ka`siplik sheberlikti , do`retiwshi qatnas ha`m ko`p waqitti sarplawdi talap etiwde bolsa kerek a`dette ha`r bir bunday sabaq stsenariyi o`zine ta`n o`zgesheliklerge iye ha`m ta`kirarlanbas bolip tabiladi.

Tu`pten parq qiliwshi bilim tu`rlerin ko`rip shig`amiz; awiz eki ko`rgizbeli, texnologiyaliq ha`m izleniwshen`-do`retiwshi. Da`slep olardin` uliwma ta`replerin salistiramiz, son` basqa lektsiyalarda pedagogikalik tu`siniklari menen teren`irek tanisamiz.

Ol da'stu'riy bolip ha'm tiykarinan oqitiwshinin` mag'liwmat beriwi, talabalarin` bilimdi qabil etiw, toplawi ha'm yadinda saqlaw menen belgilenedi.

Sonin` menen birge K.G.Markvardt (1981) pikirine ko're «bilim» tu`siniginin` hasli ahmiyeti yadta saqlawshi mag'liwmat sipatinda qaraladi. Bunday bilimler, olardi qollana aliw ko'nlikpeleri arqali tekserilip ko'riledi, (imtxanlarda) yag`niy hesh qanday qollanbasiz yadtag`i bilimlerdi tuwridan-tuwri sorawlarg`a juwap beriw. Bul dizimdeki bilimler tiykarinan este saqlap qaliw na'tiyjesi, ko`binese ra`smiy mag'liwmat bolip esaplanadi. Olar yad tu`binen ju`zege keltiriletug`in ya'ki basqa so`z benen aytqanda, tek og`an qaratilg`an tuwridan – tuwrı soraw qoyilg`anda eske alinadi. #ayta eske aliw da`rejesindegi bilim uzaq waqıt yadta saqlanbaydi, kerekli waqta qiyinshiliq penen eske alinadi, ayirim jag`dayda bolsa uliwma eske alip bolmaydi.

Mag'liwmat beriw diziminde tayar bilimlerdi «oqitiwshinin` talaplarına» , bul bilimlerge olardin` talabi ha'm aktivlik da`rejesi baylanisli bolmag`an halda, tikkeley beriw mu`mkin bolg`an imkaniyatınan kelip shig`adi. Sog`an qaray oqitiwshinin` tiykarig`i waziypasi – za`ru`rli mag'liwmatti ma`lim etiw ha'm oni yadta bekkemlew u`stinde isletiw bolip tabiladi.

Bunday oqiw protsesinde oqiw predmeti saatlar mug`dari, lektsiya laboratoriya ha'm a`meliy sabaqlar aralig`ında saatlardin` bo`listirilwi sabaq otiw orni qatan` belgilenip alinadi. Biraq pedagogka tiyisli oqitiw na'tiyjesi derlik esapqa alinbaydi. V.G.Gueevtin` pikirinshe, da'stu'riy usilda oqitiw maqsetleri da'stu'r talaplarına muwapiq halda aniq emes su`wretlenip , bilim aliwshilardin` «o`zlestiriw» tu`sinigi belgisiz qaladi. Ko`birek na'tiyjege erisken oqitiwshilardin` is tajiriybelerin uliwmalastiriw tiykarında bilimlendiriw protsessleri sho`lkemlestireledi, ha'r bir aniq jag`day ushin alding`i oqitiwshilardin` pedagogikalıq iskerligi u`lgisi islenedi, biraq oqitiwdin` bir qatar alimlari ha'm a`meliyatshilari ayirim metodikalardin` da`wir o`tkenligi ha'm ha'r qanday alding`i pedagoglar ta`jiriybelerin uliwmalastirip dizimli ha'm maqsetke bag`darlang`an, na'tiyjeli oqitiwdi ko`riw mu`mkinshiligın bermesligın qayta-qayta aytiw mu`mkin.

Bilimlendiriwde awiz-eki ko`rgizbeli qatnas ju`da u`lken ta`jiriybelerge iye bo`limlerge ajratilip shig`ilg`an bolip, oqitiw diziminde u`lken xizmet ko`rsetti. Ol biraz bolsa da jetilisiwdi dawam etpekte, biraq bul jetilisiw jandasiwdin` nizamliliqlari shen`berinde sheklengen. Tez pa`t penen o`sip barip atirg`an pa`n ha'm texnika talaplari.

Jeke adamdi rawajlandiriw, onin` mag'liwmat aliw tileklerin qanaatlendiriwg`a bolg`an ja`miyet talaplari ha'm de oqitiw usillari ortasında qarama- qarsiliqlar tuwiliwına alip keldi.

Bekkemlew ushin sorawlar:

1. Oqiwshinin` intellektual uqiylilig`in qalay rawajlandiriwg`a boladi?
2. Modulli texnologiyalardi qalay didaktikalıq rejelestiremiz?
3. Didaktikanin` tiykarin saliwshi kim?
4. Oqitiwda texnologiyalıq usillardan paydalanıp qanday na'tiyjelerge erisiwge boladi.

Usinilg`an a`debiyatlar

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar – Qarshi.: Nasaf, 2000.
2. Tolipov W., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiiy asoslari. – T.: 2005.
3. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar – T.: Moliya, 2003.
4. Ishmuhammedov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta`lim samaradorligini oshirish ywllari. – T.: TDPU, 2005.
5. www.ziyonet.uz
6. www.qrusspo.uz/pt/5.htm
7. <http://psylist.net/pedagogika/inovacii.htm>

Lektsiya № 6
PEDAGOGIKALIQ PROTSESSTE JEKE ADAMG`A
BAG`DARLANG`AN PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIYA.

JOBASI:

1. « Birge islesiw pedagogikasi» texnologiyasi, onin` mazmuni, metodikasi ha`m o`zgeshelikleri.
2. A`debiyatlardi oqitiw texnologiyasi E.N.II`in ha`m L.V.Zankovlardin rawajlandiriwshi oqitiw dizimi.
3. Shet el ma`deniyatına kommunikativlik oqitiw texnologiyasi, jag`daydi modellestiriw usillari.(E.I.Passov)
4. Aniq modeller tiykarında bilimlerdi intensivatsiyalaw texnologiyasi (V.F.Shatalov). Shaxstin` adamgershilik texnologiyasi.
(Sh.A.Amanashvili)

Tayanish tu`sinikler: Birge islesiw pedagogikasi, oqitiwdin` maqseti, bilimlendiriw usullarinin` na`tiyjeligi, oqitiw piramidasi, mag`liwmatti eslep qaliw, bilim aliwshinin` sani, bilim aliwshinin` mu`mkinshilikleri, o`zin-o`zi basqariw, bilim beriwidin` dawamlilig`i, oqiw materialliq jag`adaylar.

Bul qollanbada bir neshe ma`rte aytilg`anday, oqitiw usullarin tan`law ha`m oqitiw maqseti ortasında jaqin o`z-ara baylanisliliq bar.

Ha`r qanday oqitiwdin` maqseti – bilimdi ha`m oni a`melde qollana bilw ko`nlikpeleri ha`m a`detlerin qa`liplestiriw, sog`an za`ru`r jeke adamnin` qa`siyetleri ha`m ko`rsetpelerin islep shig`iw. Oqiw iskerligi ha`reketinde maqsettin` barliq komponentleri a`melge asar eken, ha`r tu`rli usillardi birgelikte qollaniw za`ru`r. Sonin` ushin usil tanlawda en` tiykarg`i usil bolip aniq oqiw sabag`inin` didaktikalıq waziypasi xizmet etedi.

Joqarida bir waqittin` o`zinde ko`rilip shig`ilg`an oqiw usillari, olardin` qaysilari ol yamasa bul oqiw ma`qksetlerin` sheshiwge ko`birek sa`ykes keliwi sanap o`tilgen edi. Bulardi 1-ta`blitsada ko`rsetip beriwge ha`reket etemiz.

1-

T A B L I T S A .

Usillar	Oqiw maqseti		
	Bilim	Sheberlik ha`m ko`nlikpe	Bag`darlaw
Lektsiya	V!		(V)
Gu`rrin` tu`sindiriw	V		V
Korsetiw	V		V
Illyustratsiya	V		V
Videosil	V		V
Kitap penen islesiw	V	V	(V)
Labarotoriya usili	V	V	(V)
Shinig`iwlar	V	V!	(V)
Sa`wbet	V		V!
Pikir talasi	V	(V0	V
Miyge hu`jim	V	(V)	V
Isbilermen oyin	V	V!	V
Pinbord usili	V	V!	V!
Mashqalali waziypalar usili	V!	V!	V!
Individual` (a`meliy) usil	V!	V!	V
Joybarlar usili	V!	V	V

Ko`rip turg`animizday tablitsadag`i bazi bir belgiler skopka ishine aling`an (V) bul soni bildiredi oni tiyisli maqset ha`m waziypag`a bag`darlag`animizda bul usil na`tiyjeli boladi.

Soni itibarg`a aliw kerek, usil tan`law tek maqsetten emes, al oqiw materialinin` mazmuni ha`m bul pa`ndi qa`nshelli qiyin dep esaplawlarina baylanisli.

BILIMLENDIRIW USILLARININ` NA`TIYJELILIGI.

Oqiw usilin tan`lawda onin` na`tiyjeliligini itibarg`a aliwda u`lken ahmiyetke iye.

To`mendegi su`wrette oqitiw «piramidasi» ko`rsetilgen, oqiwshilardi mag`liwmatti eslep qaliw ko`rsetkishlerine oqitiw usillarinin ta`siri sa`wlelendirilgen.

U			1 (5%)
S			2 (10%)
I			3 (20%)
L			4 (30%)
L			5 (40%)
A			6 (50%)
R			7 (75%)
			8 (90%)

MAG`LIWMATTI ESLEP QALIW.

1. Lektsiya, doklad.	Esitkenimizdin` 5 % ti
2. Oqiw.	Ko`rgenimizdin` 10 % ti
3. Video, su`wret, ko`rgizbelerdi ko`riw,	Ko`rgenimizdin` 20 % ti
4. Ta`jiriybeni ko`rsetiw	Ko`rgen ha`m esitkenimizdin` 30 % ti
5. Pikir talasi	birge talqilaw etkenimiz 40 % ti
6. Shinig`iw	oqig`an, jazg`an, so`ylegenlerimizdin` 60 %
7. Isbilermen oyini, joybar usili	o`zbetinshe oqig`animizdin`, analiz etkenlerimizdin`, analiz, gu`rrin` ha`m jazg`anlarimizdin`, ko`rgenlerimizdin` 75 %
8. Basqalardi oqitiw.	Basqalardi oqitqan na`rselerimizdin` 90%

Psixologlar, verbal (awiz eki) oqiw usillaridan paydalang`animizda (lektsiya, gu`rrin`, tu`sindiriw) oqiwshilardin` mag`liwmatinin` 5 % tin eslep qaliwlari da`lillengen.

Kitap oqiw mag`liwmattin` 10 % tin saqlap qaliwg`a mu`mkinshilik beredi. Videofil`m, su`wret, ko`rgizbeli qurallardi ko`riw, ko`rgen mag`liwmattin` 20 % tin o`zlestiriwin ta`miynleydi.

Joybarlastiriw usili ha`m isbilermenlik oyini en` na`tiyjeli usil bolip esaplanadi. Bunin` na`tiyjesinde oqiwshilar sanasinda mag`liwmattin` oqiwshilar ta`repi alip bariliwi onnan da na`tiyjelirek esaplanadi, bunda 90 % mag`liwmat o`zlestiriledi.

«Piramida» da bag`ana ko`riniside, oqiw na`tiyjelerine erisiwde ha`r bir usildin` u`lesi ko`rsetilgen.

BILIM ALIWSHININ` SANI.

Oqiw toparindag`i bilim aliwshilardin` sani u`lken ahmiyetke iye. Eger olar ko`pshilik bolmasa, en` aktiv usildan paydalanip, oqitiwdi jedel tu`rde alip bariw mu`mkin. Eger oqiwshilar ko`p bolsa, eger siz aktiv usillardan o`zin aqlamag`an da`rejede ko`p paydalansan`iz, olardin` ha`r birine jeterli itibar beriw ushin waqtiniz jetiwi amri ma`hal. U`lken toparlar ushin oqiw materialin awiz eki bayan etiw usillari (lektsiya, gu`rrin`, tu`sindiriw) ko`birek sa`ykes keledi.

BILIM ALIWSHININ` OQIW MU`MKINSHILIKLARI

Oqitiw usillarin tan`lawda bilim aliwshilardin` oqiw mu`mkinshiliklerin esapqa aliw ju`da za`ru`rli ; jasi ha`m tayarliq da`rejesi ha`m ja`maategi o`z-ara qarim qatnaslardin` o`zgesheliginde.

Oqiwshilardin` oin o`zi basqariw uqiylilig`i ha`m oni itibarg`a aliw za`ru`rli. To`mende ha`mmege belgili da`rejelerden kelip shiqqan halda oqiwshilardin` o`zin-izi basqariwinin` o`zgesheliklerin ko`rip shigamiz:

O`ZIN- O`ZI BASQARIWDIN` BIRINShI DA`REJESI.

Oqiwshi waziypani toliq qabil etedi, is aqirina shekem oni toliq saqlaydi. Diqqat penen oni shalg`imastan isleydi. Tiykarinan aniq isleydi, qa`tege jol qoysa, tekserilip atirg`anda buni sezedi ha`m durislaydi. Oqiwshi isin tapsiriwg`a asiqpaydi, oni duris, suliw, ta`rtipli orinlag`anlig`in ja`ne bir ma`rtebe tekseredi.

O`ZIN-OI BASQARIWDIN` EKINShI DA`REJESI

Oqiwshi waziypani toliq qabil etedi, oni jumistin` aqirina shekem saqlaydi, jumis barisinda bazi bir qa`telerge jol qoyiwi mu`mkin, biraq olardi sezbeydi ha`m du`zetpeydi. Jumisti tekseriw waqtında da qa`telardi sezbeydi. Jaqsi baha aliwg`a umtiliwi bolg`ani menen, jumisti bezew sapasi oni qiziqirtmaydi.

O`ZIN-O`ZI BASQARIWDIN` U`ShINShI DA`REJESI

Oqiwshi waziypalarinin` bir bo`limin qabil etedi, biraq sabaqtin` aqirina shekem oni qabil qilg`an ko`lemin saqlap qalmawı mu`mkin. Waziypani orinlap atirg`anda tek itibarsizliq siyaqli emes, ba`lki waziypani orinlaw qag`iydalarin eslep qalmag`anlig`i ushin da qa`tege jol qoyadi. #a`telardi a`dette sezbeydi, jumis barisinda du`zetpeydi, waziypani tekserip atirg`anda da sezbeydi. Jumisti jaqsilawg`a tilek bildirmeydi. Aling`an na`tiyjelerge suwiqqanliq penen qaraydi.

O`ZIN-O`ZI BASKARIWDIN` TO`RTINShI DA`REJESI

Oqiwshi waziypanin` kishi ko`lemin g`ana qabil etedi , biraq sol waqittin` o`zinde-aq oni pu`tkilley jog`altadi. Qa`telardi sezbeydi, olardi du`zetpeydi, waziypalarinin` duris orinlang`anlig`in tekseriwge waqit jetpeydi. Orinlang`an jumis na`tiyjesine biyparwa boladi.

O`ZIN-O`ZI BASQARIWDIN` BESINShI DA`REJESI

Oqiwushi waziypani uliwma qabil etpeydi. Onin` aldina qanday da bir waziypa qoyilg`anin tu`sinbeydi de. Waziypalardan qa`lem ha`m qag`azdan paydalaniw kerekligin ilip qaladi.

Oqiw usilin tan`lawdan burin, 5 balliq ta`rtipte oqiwshilar o`zin-o`zi basqariw da`rejesin bahalan`: 1-shi da`reje 5 ball, qalg`anlari 1 balldan kemirek ta`rtipte. Tek sonnan keyin g`ana usil tan`lan` ha`m olardi sonday etip alip barin` onda ha`r bir oqiwshig`a oqiwdan na`tiyje ta`miynlensin.

Oqiw sabag`ına tayarliq waqtında oqitiw usilin tan`lay otirip, biz a`llette oqiwshilardin` jumis uqiylilig`in esapqa alamiz. Oqiwshilardin` bir ha`ptelik jumis uqiylilig`inin` o`siw da`rejesin sa`wlelendiremiz.

Ha`pte ku`nleri	Sabaqlar					
	1	2	q	4	5	6
Du`yshembi	U	U	U	U	U	K
Siyshenbi	N	N	N	N	U	K
Sa`rsenbi	N	N	N	N	U	K
Piyshembi	U	N	N	N	U	K

Juma	U	U	U	K	K	K
Shembi	K	U	K	K	K	K

N- joqari jumis uqplilig`i-u`lgili zona

U- ortasha jumis uqiylilig`i-qanaatlandrarli zona

K- pas jumis uqiylilig`i-qanaatlandirarsizlik zona.

Eger oqiwhilardi, sanali tu`rde bir iskerlikten ekinshisine bag`darlasaq,jumis uqiylilig`i pa`seyiwinen qutiliwimiz mu`mkin,

BILIM BERIWDIN` DAWAMLILIG`I.

Da`stu`rdin` ya`ki oqiw kursinin` temalarinin` dawamlilig`i ta`biy, usil tan`lawg`a ta`sir ko`rsetedi, olardin` geyparalari oqiwhilardi tayarlawg`a qansha ko`p waqit talap etse, bul iskerlikni orinlawg`a da sonsha ko`p waqit talap etiledi. Bilimlendiriw din` mu`ddeti sonshelli shegeralang`an boliwi mu`mkin, ko`p talap etetug`in usildi siz oylag`anday tez-tez isletiw mu`mkinshiligin bermeydi, bunda bul usillarda tek maqsetke muwapiq jerlerde qollaniwin`iz mu`mkin.

Waqit-bul yamasa ol usildi a`melge asiriwg`a ketken miynetiniz ko`z qarasinan za`ru`rli usil bolip esaplanadi. Bazi usillar sizden basqalarg`a qarag`anda ko`birek tayarliqni talap etedi. Sonliqtan bunday usillardi qollaniw di rejelestirip, siz iskerlikni sho`lkemlestiriwdin` usi usilin a`melge asiriw di tayarlawg`a waqit ha`m ku`sh jeterlime, dep o`zinizge soraw beriwin`iz kerak.

OQIW – MATERIALLIQ JAG`DAYLAR.

Ayirim usillardi qollaniw da ayriqsha jag`daylar talap etilmeydi: komp`yuter, arnawli komp`yuter da`sturleri, magnit doskasi, arnawli jixazlang`an bo`lme ha`m t.b. Eger siz arnawli oqiw-materialliq jag`daylardi talap etetug`in usillardan paydalanbaqshi bolsan`iz, olardin` bir pu`tinligin ta`miynlewin`iz kerak.

Bekkemlew ushin sorawlar:

1. Oqitiw maqseti degenimiz ne?
2. Bilimlendiriw usillarinin` na`tiyjesin qalay aniqlaymiz?
3. Mag`liwmatlardi eslep qaliwdin` tu`rleri qanday?
4. O`zin-o`zi basqariwdin` neshe da`rejesi bar?

Usinilg`an a`debiyatlar

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar – Qarshi.: Nasaf, 2000.
2. Tolipov W., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiiy asoslari. – T.: 2005.
3. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar – T.: Moliya, 2003.
4. Ishmuhammadov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta`lim samaradorligini oshirish ywllari. – T.: TDPU, 2005.
5. www.ziyonet.uz
6. www.qrusspo.uz/pt/5.htm
7. <http://psylist.net/pedagogika/inovacii.htm>

Lektsiya № 7

OQIWSHININ` ISKERLIGIN AKTIVLESTIRIW HA`M INTENSIFIKATSIYALAW TIYKARINDA PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIYALAR.

JOBASI:

- 1.Oyin texnologiyalari ha`m onin` o`zine ta`n o`zgesheliklari.
- 2.Mashqalali oqitiw texnologiyasi-rawajlandirish oqitiw texnologiyasi.
- 3.Interaktiv texnologiyalar ha`m texnologiyaliq karta.

Tayanish tu`sinikler: pedagogikalıq iskerlik, sho`lkemlestiriwshi metodlar, interaktiv metodlar, pikirli hu`jim, pikirdin` tezligi metodi, aqiliy hu`jim metodi, oqiwshilardin` o`z betinshe pikir ju`rgiziwleri, oqiwshilardi mashqala do`gereginde ken` pikir ju`rgiziwge iytermelew.

Zamanago`y bilimlendiriwdi sho`lkemlestiriwge qoyilatug`in za`ru`rli talaplardin` biri artiqsha ruwxıy ha`m fizikalıq ku`sh sarplamay, qisqa waqıt ishinde joqari na`tiyjege erisiw, qisqa waqıt arasında belgili teoriyalıq bilimlerdi oqiwshilarg`a jetkerip beriw, olardi belgili iskerlik ju`zesinen ko`nlikpe ha`m a`detlerdi payda etiw, sonday-aq oqiwshilardin` iskerligin qadag`alaw, olar ta`repinen iyelengen bilim, ko`nlikpe ha`m a`detler da`rejesin bahalaw oqitiwshidan joqari pedagogikalıq sheberlik ha`m bilimlendiriw protsesine jan`asha qatnas jasawdi talap etedi.

Pedagogikalıq texnologiya o`z ahmiyetine qaray sub`ektiv o`zgesheliklerge iye, yag`niy ha`r bir pedogog ta`lim ha`m ta`rbiya barisin o`z mu`mkinshiligi, ka`siplik sheberliginen kelip shiqqan halda do`retiwshilik penen sho`lkemlestiriwi kerek. Qanday forma ha`m qurallar ja`rdeminde sho`lkemlestiriwden qa`diy na`zer pedagogikalıq texnologiyalar:

- pedagogikalıq iskerlik (ta`lim-ta`rbiya protsesinin`) na`tiyjeliligın asiriwi ;
- Oqitiwshi ha`m oqiwshilar ortasında o`z-ara birge islesiwdi jolg`a qoyiw;
- Oqiwshilar ta`repinen oqiw predmetleri boyınsha puxta bilimlerdin` iyeleniwin ta`miynlew;
- Oqiwshilarda o`z betinshe, erkin ha`m do`retiwshi pikirlew ko`nlikpesin qa`liplestiriw;
- Oqiwshilardin` o`z mu`mkinshiliklerin ju`zege shig`ara aliwlari ushin za`ru`rli jay-jag`daylardı jaratiw;
- Pedagogikalıq protsesste demokratiyalıq ha`m adamgershilik ideyalardin` u`stemliligine erisiwge kepillik beriwı zarur.

Pedagogikalıq texnologiyadan ma`jbu`rlep paydalaniw mu`mkin emes, kerisinshe, ta`jiriyebeli pedagoglar ta`repinen tiykarlang`an ya`ki olar ta`repinen qollanilip atirg`an alding`i texnologiyalardan maqsetke muwapiq paydalaniw menen birge olardi do`retiwshilik jaqtan rawajlandiriw maqsetke muwapiq.

Bu`gingi ku`nde bir qatar rawajlang`an ma`mleketlerde oqiwshilardin` oqiw ha`m do`retiwshi iskerligin asiriwshi ha`m ta`lim-ta`rbiya protsesinin` na`tiyjeliligın ta`miynlewshi pedagogikalıq texnologiyalardi qollaniw barisında u`lken ta`jiriye toplang`an bolip bul ta`jiriye tiykarin sho`lkemlestiriwshi metodlar interaktiv metodlar ati menen ju`rgizilmekte.

To`mendegiler bilimlendiriw a`meliyatında paydalanip atirg`an interaktiv metodlardan bir neshesinin` ahmiyeti ha`m olardan paydalaniw barisında so`z ju`ritemiz.

PIKIRLI HU`JIM (MOZGOVAYA ATAKA) METODI.

Bul metod oqiwshilardin` sabaqlar protsesindegi aktivliligın ta`miynlew, olardi erkin pikir ju`rgiziwge ruwxlandiriw ha`m de bir qiyli pikirlew inertsiyasınan azat etiw, belgili tema tiykarında ha`r tu`rli ideyalardi toplaw, sonday-aq do`retiwshi waziypalardi sheshiw protsesinin` da`slepki basqishında payda bolg`an pikirlerdi sheshiwge u`yretiw ushin xizmet etedi.

«Pikirli xu`jim» metodi A.F.Osborn ta`repinen usinilg`an bolip, onin` tiykarig`i qag`iydasi ha`m sha`rti sabaq (pikir talasi) tin` ha`r bir qatnasiwshisi ta`repinen ortag`a taslanip atirg`an pikirge bolg`an kritikali ko`z-qaraslarin bildirip, ha`r qanday ha`zil-da`lkeklerdi qollap quwatlawdan ibarat. Bunnan go`zlngen maqset oqiwshilardin` sabaq (pikir talasi) protsesindegi erkin qatnasın ta`miynlewden ibarat. Bilim beriw barisında bul metodtan na`tiyjeli paydalaniw oqitiwshinin` pedagogikalıq sheberligi ha`m oylaw ko`leminin` ken`ligine baylanisli boladi.

«Pikirli xu`jim» metodınan paydalaniw waqtında oqiwshilardin` sani 15 ten aspawı maqsetke muwapiq. Bul metodqa tiykarlang`an sabaq bir saatqa shekem sho`lkemlestiriliwi mu`mkin.

«ULIWMA PIKIRLI HU`JIM» METODI.

Bul metod J.Donal`d Filips ta`repinen islep shig`ilg`an bolip, oni bir neshe 10 (20-60) sanlı oqiwshilardan ibarat klasslarda qollaniw mu`mkin.

Metod oqiwshilar ta`repien jan`a ideyalardin` ortag`a taslaniwi ushin jag`day jaratip beriwge xizmet etedi. Ha`r biri 5 ya`ki 6 oqiwshilardi o`z ishine alg`an toparlarg`a 15-minut ishinde unamli sheshiliwi kerek bolg`an ha`r tu`rli tapsirma ya`ki do`retiwshi waziypalar beriledi. Tapsirma ya`ki do`retiwshi waziypalar belgilengen wakıt ishinde unamli sheshilgennen son`, bul haqqında topar ag`zalarinan biri mag`liwmat beredi.

Topar ta`repien berilgen mag`liwmat (tapsirma ya`ki do`retiwshi waziypalarinin` sheshimi) oqitiwshi ha`m basqa topar ag`zalari ta`repien talqılanadi ha`m og`an baha beriledi. Sabaqtin` juwmag`ında oqitiwshi berilgen tapsirma ya`ki do`retiwshi waziypalardin` sheshimleri arasında en` jaqsi ha`m o`zine ta`n dep tabilg`an juwaplardi dag`aza etedi. Sabaq barisında topar ag`zalarinin` iskerlikleri olardin` qatnaslari da`rejelerine qaray bahalanıp bariladi.

«PIKIRDIN` JILDAM (TEZ) HU`JIMI» METODI.

Bul metod E.A.Aleksandrov ta`repien tiykarlang`an ha`m G.Ya.Bush ta`repien qayta islengen. Bul metodtin` ahmiyeti to`mendegilerden ibarat:

Ja`maat aldında belgili tapsirmalardi orinlap atirg`an ha`r bir oqiwshinin` jeke mu`mkinshiliklerin ju`zege shig`ariwg`a ja`rdemesiwi kerek;

Oqiwshilarda belgili ja`maat (topar) ta`repien bildirilgen pikirge qarsi ideyani alg`a qoyiw mu`mkinshiligin ju`zege keltiriwden ibarat.

Bul metodti ja`miyetlik, gumanitar ha`m ta`biy bag`dardag`i pa`nler tiykarındag`i sho`lkemlestirilgen sabaqlar barisında qollaniw na`tijeli bolıwi mu`mkin. Bul metodtan paydalaniwg`a tiykarlang`an sabaq bir neshe basqishta sho`lkemlestiriledi: Olar to`mendegilerden ibarat:

Metodtan paydalaniw basqishlari	
1-basqish. Ruwxıy jaqtan bir birine jaqın bolg`an oqishilardi o`zinde biriktirgen ha`m san jag`ınan ten` bolg`an kishi sho`lkemlestiriw.	2-basqish Toparlarg`a sheshiw ushin tapsirilg`an waziypalar ya`ki tapsirmalar ahmiyetinen kelip shig`atug`ın maqsetlerdi aniqlaw.
3-basqish. Toparlar ta`repien belgili ideyalardin` islep shig`iliwi (tapsirmalardin` sheshiliwi)	4-basqish Tapsirmalardin` sheshimlerin dodalaw, olardin` duris sheshiliwine qaray bo`leklerge ajiratiw.
5-basqish. Tapsirmalardin` sheshimlerin qayta bo`leklew, yag`niy olardin` durislig`in, sheshimli tabiw ushin sarplang`an waqıt, sheshimlerden` aniq ha`m duris bayan etiliwi siyaqli nizamlar tiykarında bahalaw.	6-basqish Da`slepki basqishlarda tapsirmalardin` sheshimleri ta`repien bildirilgen belgili kritikaliq pikirlerdi talqilaw ha`m olardin` barisında bir pu`tin juwmaqqa keliw.

Metodti qollaniw barisında to`mendegi jag`daylar ju`zege keledi:

Oqiwshilar ta`repien belgili teoriyalıq bilimlerden` puxta o`zlestiriliwine erisiw; waqıttı u`nemlew;

Ha`r bir oqiwshini aktivlikke iytermelew;

Olarda erkin pikirlew uqiylilig`in qa`liplestiriw;

«AQILIY HU`JIM» METODI.

Bul metod belgili tema tiykarinan berilgen mashaqlalardi sheshiwde ken` qollanilatug`ın metod sanalip, ol sabaq qatnasıwshiların mashqala do`gereginde ken` ha`m ha`r ta`repleme pikir ju`rgiziw ha`m de o`z tusinikleri ha`m ideyalarinan unamli paydalaniw barisında belgili ko`nlikpe ha`m a`detlerdi payda etiwge ruwxlandiradi. Bul metodtin` ja`rdeminde sho`lkemlestirilgen sabaqlar barisında erkli mashqalalar ta`repien bir neshe original sheshimlerden` tabiw mu`mkinshiligi tuwiladi. «Aqiliy hu`jim» metodi tan`lap aling`an temalar shen`berinde belgili qa`driyatlarđ aniqlaw ha`m olarg`a say bolg`an ideyalardi tan`law ushin jag`day jaratadi.

**METODTAN NA`TIYJELI PAYDALANIW MAQSETINDE TO`MENDEGI
QAG`IYDALARG`A TIYKARLANIW KEREK.**

AQILY HU`JIM	
Oqiwshilardin` o`zlerin erkin seziwlerine jag`day jaratip beriw	Oqiwshilar ta`repien bildirilip atirg`an ha`r qanday ideya bahalanbaydi
Ideyalardi jazip bariw ushin jaziw taxtasi yamasa betlerdi tayarlap qoyiw	
Mashqala (ya`ki tema) ni aniqlaw	
Sabaq barisinda tiykarlaniw kerek bolg`an sha`rtlerdi belgilew	
Bildirilip atirg`an ideyalardin`, olardin` avtorlari ta`repien tiykarlaniwina erisiw ha`m olardi jazip bariw	Oqiwshilardin` o`z betinshe pikir ju`rgiziwleri, jeke pikirin alg`a qoyiw ushin qolayli ortalıq jaratiw
Qag`az betleri ideyalar menen (ya`ki pikir) toltirilg`annan son` olardi jaziw taxtasına ildirip qoyiw	Ideyalardin` tu`rlishe ha`m ko`p mug`darda boliwina ahmiyet qaratiladi
Bildirilgen pikirlerdi jan`a ideyalar menen bayitiw tiykarında olardi qollap quwatlaw	
Basqalar ta`repien bildirilgen pikirler(ideya) u`stinen ku`liw, kereksiz pikirlerdin` bildiriliwine jol qoymaw	Basqalar ta`repien bildirilip atirg`an pikirlerdi yadta saqlaw, olarg`a su`yengen halda jan`a pikirlerdi bildiriw, bildirilgen pikirler tiykarında belgili juwmaqlarg`a keliw siyaqli ha`reketlerdin` oqiwshilar ta`repien payda etiliwine erisiledi.
Jan`a ideyalardi bildiriw dawam eter eken, mashqalanin` bir pu`tin sheshimin dag`aza etiwge asiqpaw	

Sabaq barisinda «Aqiliy hu`jim» metodınan paydalang`anda to`mendegi qag`iydag`a tiykarlaniw talap etiledi:

1. Oqiwshilardi mashqala do`gereginde ken` pikir ju`rgiziwge iytermelep, olardin` logikalıq pikirlerin bildiriwine erisiw.

2. Ha`r bir oqiwshi ta`repien bildirilip atirg`an pikirler qollap-quwatlanıp bariladi. Bildirilgen pikirler arasinan en` maqullari tan`lap alinadi. Pikirlerdi qollap-quwatlaw gezektegi jan`a pikirlerdin` tuwiliwına alıp keledi.

3. Ha`r bir oqiwshi o`zinin` jeke pikirlerine tiykarlanıwi ha`m olardi o`zgertiwi mu`mkin. Da`slep bildirilgen pikirlerdi uliwmalastirip, bo`leklerge bolıw ya`ki olardi o`zgertiw ilimiy tiykarlang`an pikirlerdin` qaliplesiwine tiykar jaratadi.

4. Sabaq barisinda oqiwshilardin` iskerligin standart talaplar tiykarında qadag`alaw, olar ta`repien bildirilip atirg`an pikirlerdi bahalawg`a jol qoyilmaydi. Olardin` pikirleri bahalanıp barılsa, oqiwshilardin` diqqatların jeke pikirlerin alg`a su`rmeydi. Metodi qollaniwda go`zlingen tiykarig`i maqset oqiwshilardi mashqala boyınsha ken` pikir ju`rgiziwge iytermelew kerekligin yadta tutqan halda olardin` iskerligin bahalap bariwdan bas keshiw maqsetke muwapiq bolıp tabiladi.

Bekkemlew ushin sorawlar:

1. Pikirli xu`jim metodinin` tiykarin salg`an alim kim?
2. Oqiwshilarda o`z betinshe, erkin ha`m do`retiwshi pikirlew ko`nlikpesin qalay qa`liplestiriwge boladi?
3. Pikirdin` tezligi hu`jimi metodinin` paydalaniw basqishlari neshew?
4. Aqiliy hu`jim metodin qalay alıp baramiz?

Usinilg`an a`debiyatlar

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar – Qarshi.: Nasaf, 2000.

2. Tolipov W., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tabiiy asoslari. – T.: 2005.
3. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar – T.: Moliya, 2003.
4. Ishmuhammedov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari. – T.: TDPU, 2005.
5. www.ziyonet.uz
6. www.qrusspo.uz/pt/5.htm
7. <http://psylist.net/pedagogika/inovacii.htm>

Lektsiya № 8
MASHQALALI HA'M KRITIKALIQ PIKIRLEW
TEXNOLOGIYASI.

JOBASI:

1. Mashqalali oqitw din` mazmuni.
2. Mashqalali jag`day, oqitiw sha`rtleri
3. Kritikaliq pikirlewdin` rawajlaniw ortalig`in jaratiw.

Tayanish tu`sinikler: Mashqalali oqitiw, jag`day, pedagogikaliq qurallar, kritikaliq pikirlew, na`tiyjeli ha`m bekkem u`yreniw, u`yretiw ha`m kritikaliq pikirlew, waqit o`z-ara pikirler, o`z-ara pikir almasiw, aktivlilik, ha`r tu`rlilik, klaster, jeke qabil etiw, sinkveeyn.

Ha`zirgi bilimlendiriw diziminde na`tiyjeli oqitiw texnologiyalarinin` biri – bul mashaqlali oqitiw bolip tabiladi. Onin` waziypasi aktiv bilu protsesine iytermelew ha`m oylawda ilimiy-izertlew usillar in qa`liplestiriw. Mashqalali oqitiw do`retiwshi aktiv jeke adam ta`rbiyasinin` maqsetlerine sa`ykes keledi.

Pedagogikaliq a`debiyatlarda mashqalali oqitiw din` ha`r tu`rli sipatlamalari bar.

Mashqalali oqitiw din` ahmiyeti mashqalali jag`daydi ju`zege keltiriw arqali jan`a bilimlerde o`z betinshe o`zlestiriwden ibarat.

Mashqalali jag`day belgili pedagogikaliq qurallarda maqsetke muqapiq sho`lkemlestiriletug`in o`zine ta`n oqitiw jag`dayinda ju`zege keledi. Sonday-aq u`yrenilgen temalardin` o`zgesheliklerinen kelip shig`ip bunday jag`daydi jaratiw din` arnawli usillar in islep shig`iw za`ru`r. Solay etip oqitiwda mashqalali jag`day tek g`ana «pikir jolindag`i ku`tilmegen tosiq» penen baylanisli aqiliy mashaqat jag`dayi emes. Ol bilu maqsetleri arnawli belgilengen aqiliy teren`lik jag`dayi. Bunday jag`day tiykarinda da`slep o`zlestirilgen bilimler ha`m jan`a ju`zege kelgen waziypa ni sheshiw ushin aqiliy ha`m a`meliy ha`reket usillari jatadi.

Jan`a bilimler da`slepki bilimler menen baylanispasa, aqiliy mashaqat mashqalali bolmaydi. Bunday mashaqat aqiliy izleniwdi kepillemeydi. Mashqalali jag`day ha`r qanday pikirlew mashaqatlarinan ajiralip, onda talaba mashaqat talap etken ob`ektin` (tu`sinik, fakt) og`an da`slep ha`m sol waqitta belgili bolg`an waziypa, ma`sele boyinsha ishki jasirin baylanislar in tu`sinip jetedi.

Solay etip, mashqalali jag`daydin` ahmiyeti sonnan ibarat, ol talabag`a tanis bolg`an mag`liwmatlar ha`m jan`a faktler, ha`diyseler (olardi tu`sinwi ha`m tu`sindiriw ushin da`slepki bilimler kemlik etedi) ortasindag`i qarama – qarsiliqlar. Bul qarama-qarsiliqlar bilimlerde do`retiwshi o`zlestiriw ushin ha`reketleniwshi ku`sh bolip tabiladi.

Mashqalali jag`daylardin` belgileri to`mendegiler:

*Talabag`a tanis bolmag`an faktin` boliwi.

*Waziypalardi orinlaw ushin talabag`a beriletug`in ko`rsetpeler, ju`zege kelgen bilu mashaqatin sheshiwde olardin` jeke juwapkershiligi.

Mashqalali jag`daydan shig`a aliw ba`rqulla waqit mashqalasin, yag`niy ne na`rse belgisiz ekenligin, onin` tilde sa`wleleniw ha`m sheshimin tu`siniw menen baylanisli.

Mashqala q du`zilis bo`liminen ibarat: belgili (berilgen waziypa tiykarinda) belgisiz (olardi tabiw jan`a bilimlerde qa`liplestiriwge alip keledi) ha`m da`slepki bilimler (talabalar din` ta`jiriybesi) olar belgisizlikni tabiwg`a bag`darlang`an qidiriw islerin a`melge asiriw ushin

za`ru`rli. Da`slep talabag`a belgisiz bolg`an oqiw mashqalasi waziypasi belgilenedi ha`m bunda onin` orinlaniw usillari ha`m na`tiyjesi de belgisiz boladi, biraq talabalar o`zlerindegi da`slep iyelengen bilim ha`m ko`nlikpelerge tiykarlanip turip ku`tilgen na`tiyje ya`ki sheshim jolin izlewge tu`sedi.

Solay etip talabalar biletug`in waziypa ha`m oni o`z betinshe sheshiw usili oqiw mashqalasi bola almaydi, ekinshiden bir waziypanin` sheshiliw usilin ha`m oni izlew quralların bilmese de oqiw mashqalasi bola almaydi.

Oqiw mashqalasinin` za`ru`rli belgileri to`mendegiler:

*Jan`a bilimlerdi qa`liplestiriwge alip keletug`in belgisizliktin` qoyiliwi.

*Talabalarg`a belgisizlikti tabiw jolında izleniwdi a`melge asiriw ushin za`ru`r bolg`an belgili bilim zapasinin` boliwi.

Oqiw mashqalasin sheshiw barisinda talabalar aqiliy iskerliktin` za`ru`rli basqishi onin` sheshiliw usilin oylap tabiw ya`ki gipoteza qoyiw ha`m de gipotezani tiykarlaw.

Oqiw mashqalasi mashqalali sorawlar menen izbe-iz rawajlandirilip bariladi ha`m bunda ha`r bir soraw onin` sheshiliwinde bir basqish bolip xizmet etedi.

Mashqalali oqitiwdin` za`ru`rli sha`rti talabalarda haqiyqatti ha`m onin` na`tiyelerin izlew protsesine bolg`an unamli qatnasin ju`zege keltiriw.

Mashqalali oqitiw sabaqlarin sho`lkemlestiriw ha`m o`tkeriwdin` za`ru`rli ta`repi sonda, bunda oqitiwshi o`nin ha`m bilimlendiriwshi ha`m ta`rbiyaliq funktsiyasin jaqsi tu`sinip alg`an boliwi talap etiledi. Oqitiwshi hesh qashan talabalarg`a tayar haqiyqatti (sheshimdi) beriwi kerek emes, ba`lki olarg`a bilimlerdi aliwg`a tu`rtki beriushi, sabaklarda xam turmis iskerliklerinde zarur bolgan mag`liwmat, waqiya, waqit ha`m hadiyselerdi sanasinda qayta islewlerine ja`rdem beriwi kerek boladi.

Kritikaliq pikirlewdi o`siriwge xizmet etetug`in metodlar «Demokratiyaliq oqitiw ushin» konsortsiumi ta`repinen a`melge asirilatu`g`in «Kritikaliq pikirlew ushin oqiw ha`m jaziw» joybari do`gereginde islep shig`ilg`an.

KRITIKALIQ PIKIRLEW DEGENIMIZ NE?

PIKIRLEW- oqiw, jaziw, so`ylep beriwi, ha`m esitiwge uqsas protsess. Ol aktiv muwapiklastiriwshi sonday protsess, onda o`zinde bir haqiyqat haqqindag`i pikirlerin o`z ishine aladi.

Pikirlew konteksten tisqari da payda etiletug`in ko`nlikpe emes. Kritikaliq pikirlew oqitiw da`stu`ri ya`ki ku`ndelikli turmistin uliwma kontekstinen jiraqlang`an jag`daylarda u`yretiw kerek bolg`an hadiyse de emes.

Braunnin` (1989) aytqaniday, waziypa ha`m real turmis maqsetlerinen ajratilg`an oqiw ko`nlikpeleri bilim aliwshilarg`a ob`ektiv tekstlerdi jaqsi tapsiriw mu`mkinshiligin beriwi biraq olar bul ko`nlikpelerdi jan`a jag`dayda qollana almaydi.

Rixerdin` ko`rsetpesi boyinsha u`yretiw ha`m pikirlewdin` sipatlamasi psixologiya, filosofiya ha`m mu`l`timediya ma`deniyati bilimi tarawindag`i izertlewler na`tiyelerine tiykarlanadi.

Bul izertlewlerdin` tiykarg`i na`tiyeleri:

1 Na`tiyjeli ha`m bekkem u`yreniw tiykarında talabalardin` mag`liwmatlardı o`zlestiriw, sintezlew ha`m olardi toliq iyelew aktivliligi jatadi.(Anderson ha`m onin` soatorlari 1985)

2.U`yretiw protsesi pikirlew iskerligin rawajlandiriwdin` ha`r tu`rli strategiyalarinan paydalang`anda g`ana na`tiyjeli boladi. Bunday strategiya u`yreniw barisin ja`ne de sanalilastiradi.(Palins Kar ha`m Braun 1989)

3.U`yretiw ha`m kritikaliq pikirlew talabalardin` konkret waziypalarg`a bolg`an jan`a bilimlerin qollaniw mu`mkinshiligine iye bolg`an jag`dayda rawajlanadi.(Resnik,1987)

4.U`yretiw talabalardin` alding`i bilimlari, ta`jiriybelerine su`yengende g`ana bekkemlenedi. Bular talabalardin` bilgen bilimlerin jan`a xabarlar menen baylanistiriw mu`mkinshiligin beredi.(Ros, 1990)

5. Kritikaliq pikirlew ha`m u`yretiw ideya ha`m ta`jiriybelerdin` ha`r tu`rliligi pedagoglar tu`singen ha`m qa`dirlegen waqitta g`ana a`melge asadi. Kritikaliq pikirlew jekke bir pu`tin duris juwapti qabil etetug`in mintalitet protsesinde ju`z bermeydi.

Kritikaliq pikirlewdin` rawajlanıw ortalıg`in jaratiw. Kritikaliq pikirdi rawajlandiriw an`sat is emes.Bul belgili jas da`wirde tamamlag`an ha`m esten shig`arilg`an waziypada emes.

Sonin` menen birge kritikaliq pikirge alip baratug`in tamamlang`an jolda joq. Biraq kritikaliq pikirlewshilerdin` qa`liplesiwine ja`rdem beriwshi belgili oqiw jag`daylari toplami bar. Onin` ushin :

- Talabalarg`a pikir ju`rgiziw mu`mkinshiligin beriw
- Ha`r tu`rli ideya ha`m pikirlerdi qabil etiw
- Talabaldin` oqiw barisindag`i aktivliligin ta`miynlew
- Talabalardi ku`lkige qalmaslig`in isendiriw kerek.
- Ha`r bir talabanin` kritikaliq pikir ju`rgize aliwina o`zlerinde isenim sezimin oyatiw.
- Kritikaliq pikiridin` ju`zege keliwin qa`dirlew kerek.

Usi qatnasiqta talabalar:

- 1.o`zine isenim arttiriw ha`m o`z pikiri ha`m ideyalarin` qa`dirin tu`siniw
- 2.Oqiw protsesine aktiv qatnasiw.
3. Ha`r tu`rli pikirlerdi itibar menen tin`law.
- 4.O`z hu`kimlerin qa`liplestiriwge ha`m onnan qaytiwg`a tayar turiw kerek.

WAQIT. Kritikaliq pikirler waqitti talap etedi. Pirson, Xansen, Gordonlar (1989) din` oyinsha o`z pikirlerin do`retiwshi etiw da`slepki ideya, tu`sinik, ushirasiwlar ha`m ta`jiriybelardi arxiologiyaliq ta`repten a`melge asiriwg`a alip keledi.

Sonliqtan:

- Pikirlerin o`z so`zleri menen sa`wlelendiriw
- Oz-ara kritikaliq pikirler almasiw
- Oz ideyalarin ayta aliw ha`m konstruktiv usinislarg`a juwap ala aliw.
- Pikirlerdi belgili ideyalar tu`rinde, qolayli
- Ortaliqta a`melge asiriw ha`m o`z ideyalarin toliq ha`m aniq ayta bilu.

RUXSAT. Kritikaliq pikirlewde erkinlik boluwi ushin talabalar maqul ha`m maqul emes na`rselerdi aytiw, olar haqqinda pikirlew, do`retiwshilik etiw ushin ruxsat aliwlar kerek. Talabalar jol qoyilatug`in jag`daylardi tu`sinip alg`annan son` kritikaliq talqilawg`a aktiv kirisedi.

Kritikaliq talqilawg`a ruxsat aliw sanaliliq qag`iydasi`na tiykarlanadi. Bunda talqilaw ha`m ha`ddinen asiw arasindag`i pariqliq aniqlap beriliwi kerek. Kritikaliq pikirlewde ruxsat aliw pikirlew ushin belgili maqset bolg`an ha`m dosliq ha`m na`tiyjeli jag`dayda beriledi.

HA`R-TU`RLILIK. Talabaldin` oylaw barisinda ha`r tu`rli pikirler ha`m ideyalar payda boladi.

Ha`r tu`rli pikir ha`m ideyalar bir pu`tin juwaptin` boluwi haqqindag`i tu`sinik saplastirilg`an waqtinda g`ana ju`zege keledi. Pikirlerdi aytiw shegaralang`anda talabaldin` pikirlerine shek qoyiladi. Tek bir g`ana juwap bolg`an jag`dayda ha`r tu`rli qural ha`m protsesslerden paydalanuw kerek, onin` ja`rdeminde talabalar usi juwapti taba aliwlar kerek.

AKTIVLILIK. Kritikaliq pikirlew talabaldin` aktivliligi menen tikkeley baylanisli. A`dette talabalar passiv tin`lawshilar boladi, sebebi olarda oqitishi bilimli ya`ki tekstte onin` bul bilimlari sa`wlelengen, sonliqtan olardin` bilimlari oqitiwshi juwapker degen isenim qa`liplesip qalg`an. Oqiw protsesindegi talabaldin` aktiv qatnasiwi ha`m oqiwlarina o`zlerinin` juwapker ekenligine tayarlig`i kritikaliq pikirlewde ku`tilgen na`tiyjelerdi beredi. Talabalardi pikir ju`rgiziwge, o`z ideyalar ha`m pikirleri menen o`z ara ortaqlasiwg`a tartiw siyaqli pedagogikaliq qatnaslardin` aktivliligin o`siredi.

TA`WEKELSHILIK. Erkin pikirlew ta`wekelshilikke tiykarlanadi. Onin` bilim iskerliginde qoriqpay ta`wekel etiwshi misallardi qollap quwatlap turiw za`ru`r. Pikirlew barisinda «Aqmaq ideyalar» aqil menen du`zilgen birikpe ha`m tusinikler, alg`a qoyilg`an jag`daylarda boluwi mu`mkin. Oqitiwshi oni oqiw protsessin ta`biy jag`dayi sipatinda talabalarg`a tu`sindiruw kerek.

Talabalardi ta`wekelden qutilg`an son` yag`niy ideyalar qa`dirlengen, talabaldin` pikirlew iskerliginde joqari motivatsiyalaw mu`mkinshiligi bolg`an ortaliqta oylaw kerekligin olarda sezim payda etiw za`ru`r.

QA`DIRLEW.

Kritikaliq pikirlew din` usullaridan biri talabaldin` pikirlew iskerligin qa`dirlew bolip tabiladi. Sho`lkemlestirilgen pikirlew iskerliginde talabalar o`z ideyalar, tu`siniklerinin` oqitiwshi ta`repinen qa`dirilenip atirg`anlig`in tu`singennen keyin teren` juwappershilik ha`m itibarg`a jarasa juwap qaytaradi.

Talabalar o`zining fikrlew protsesin qadirlewdi ko`rsetiwge ha`reket etedi, og`an ha`m onin` na`tiyjelerine jaqsi qatnasta bola baslaydi.

Basqalardin` pikirlerin hu`rmet etiw.

Pikirlew protsesin sho`lkemlestiriw dawaminda talaba o`zlerinin` pikirleri, o`zining` kritikaliq talqilaw na`tiyjeleri qimmatli ekenligin, olardin` sanasina sindiriw za`ru`r. Oqitiwshi talabalardan belgili materiallardi ``tek g`ana qayta islewdi talap etkende tayar qaliplerden, u`lgilerden awlaq boliwi kerek. Bul talabalarda basqalar ideyasini mexanikalik tu`rde qayta islep shig`iw , en` za`ru`rli ha`m qimmatli ekenligine isenim payda etiwge alip keledi. Tiykarinda talabalarg`a o`z pikirini, o`zine tiyisli bolg`an ideya ha`m tu`sinikler qimmatli ekenligin ko`rsete aliwi za`ru`r. Talabalardin` o`zleri de o`z pikirlerinin` qimmatbaha ekenligine isenim payda etiwleri za`ru`r. Olar o`z pikirinin` tu`sinik ha`m ma`seleni dodalaw protsesinde ju`da ahmiyetli, sonday-aq u`lken u`les bolip esaplanatug`in ta`n aliwlari kerek.

O`z-ara pikir almasiw.

Pikirlew protsessi talabalardin` o`z-ara pikir almasiwin na`zerde tutadi. Talabalardin` o`z-ara pikir almasiwi olardin` bir birinen u`yreniwdegi joldaslig`ina tiykar saladi. Talabalardan pikirlewshi sipatinda o`zlerinde bolg`an iri pikir ha`m a`piwayi qa`tege bolg`an uqiyliliqlarin basqalarg`a aship beriw talap etiledi.

O`z-ara pikir alisiwda talabalardan diqqat penen tin`law, o`zining` ko`z qaralar dizimin so`ylesiwge zorlap o`tkeriw ha`m basqa so`ylesiwshilerdi du`zetip turiwdan o`zin tiyip turiw da talap etiledi. Bug`an juwap retinde talabalar basqalardin` uliwma pikirlerinen paydalanaw mu`mkinshiligine iye boladi. Ken` shen`berdegi pikir talasi na`tiyjesinde talabalar o`zlerine tiyisli bolg`an ideyalardi talqilaw ha`m oni aniqlawg`a ja`ne de uqiylilig`i artip baradi ha`m olardi o`z bilimlari ha`m turmisliq ta`jiriybesinde jaratqan ideyalari dizimine tirkep baradi. Pikirlew protsesin sho`lkemlestiriwde oni o`tkeriwdin` bir neshe modelleri bar. Olar:

- *ozine isenim payda etiw;
- *jumista aktiv qatnasiw;
- *joldaslari ha`m oqitiwshi menen pikir almasiw;
- *basqalardin` pikirini tin`lay aliw;

Kritikalik pikirlewdi ta`miynlewshi sorawlar:

Kritikalik pikirlew barisinda mag`liwmatti talqilaw ha`m ta`riyplew, ideyalardi talqilaw, u`yrenilip atirg`an gu`rrin`lerdi o`zining` du`zgen rejeleri menen qayta du`zip shig`iwg`a qaratilg`an sorawlardan paydalanadi. Qollanbada talqilanip atirg`an bul ma`seleler Senders (1969) tu`sinikleri ha`m Blumnin` dizimli sorawlarinan alindi. Bul sorawlar ha`r tu`rli da`rejedegi qiyinshiliqti pikirlewdi ha`r tu`rli ko`rinislerin ta`miynlewde qural bolip xizmet etedi. Eslep qaliwg`a xizmet etetug`in sorawlar ya`ki formal tu`rdegi sorawlar en` to`mengi da`rejedegi sorawlarg`a baylanisli. Bahalaw ya`ki hu`kim shig`ariw beriletug`in sorawlar pikirlewdi ta`miynleytug`in ekinshi da`rejedegi sorawlar sipatinda qaraladi.

Formal da`rejedegi sorawlar faktologiyaliq mag`liwmatlar aliw maqsetinde beriledi. Olar tek mexanikalik eslewdi ha`m talabalarda jaqsi

juwap beriw ushin qisqa mu`ddette belgili predmetler boyinsha bilim bo`limlerin (fragment) talap etedi.

Mag`liwmatlardi bir formadan ekinshi formag`a ko`shiriw talabalardan oni ko`shiriw ya`ki transformatsiya etiwdi talap etedi. Ko`shiriw sorawlari talabalarg`a u`yrenilip atirg`an, su`wretlengen ha`m ko`rgen jag`daylari, saxnalari ha`m waqiyalardi o`zleri ko`rsete aliwlari ushin beriledi. Ko`shiriw sorawlari talabalardi mag`liwmatlardi qayta islew ya`ki basqa formalarg`a ko`shiriwge ilhamlandiradi. Talabalarg`a seziw, ko`riw (sensor) ta`jiriybesin jaratiw, son` basqalarg`a o`z ko`rgenlerin jetkeriw ushin oni dag`azalaw za`ru`r. Bul pikirlewge tartiwdin` aktiv do`retiwshi protsesi .

Talabalarg`a ideyalar, faktler, juwmaqlar ha`m qa`driyatlar arasindag`i baylanislardi ashiw ushin sharxlasg`a qaratilg`an sorawlar beriledi. Senders tu`sindiriwge qaratilg`an sorawlarg`a qarag`anda joqari da`rejedegi pikirlewdi talap etetug`in tayanish sorawlar dep qaraydi, basqalari bolsa (Vogn ha`m Estes) tu`siniwdin` o`zin g`ana sipatlaw dep esaplaydi.

A`melge asiriwg`a qaratilg`an sorawlar oqiw protsesi ya`ki u`yreniw ta`jiriybesinde ushirasatug`in logikalik mashqalalardi sheshiw ha`m teren` u`yreniw ushin mu`mkinshilik beredi.

Analizlewge qaratilg`an sorawlar talabalardan ol yamasa bul waqiyani`n ahmiyeti jeterli da`rejede jaqsi aship berilgenbe, joqpa degen soraqlarg`a juuap beriwge iytermeleydi.

Sintezlewge qaratilg`an sorawlar jan`asha pikirlew tiykarinda do`retiwshi mashqalalardi sheshiwge ja`rdemesedi. Sintez sorawlari talabag`a o`zinin` barliq bilim ha`m ta`jiriybesin mashqalanin` do`retiwshi sheshiliwinde paydalaniwg`a mu`mkinshilik beredi. Sintez sorawlari bir pu`tin stsenarij jaratiwda da talap etiliwi mu`mkin.

Bahalaw sorawlari jaqsi ya jaman, a`dil yamasa a`dilsizlik haqqinda hu`kim shig`ariw ushin beriledi.

Bahalaw sorawlari talabalar, mag`liwmatlar sapsin, jan`a mag`liwmatlarga` qarag`anda o`z qatnasin bahalay aliwi, olardi qa`dirley aliwi ushin beriledi.

Kritikalij pikirlewdi rawajlandiriw avtorlari pikirlew protsesin sho`lkemlestiriwde qabil etiwdi4-tipin ajiratadi:0

Bir pu`tin qabil etiw tema ya`ki pa`n haqqinda uliwma bilim beretug`in qabil etiwdin` formasi.

Tu`sindirmeli qabil etiw Bul Blum tu`sindirmeleri da`rejesine baylanisli. Qabil etiwdin` bul tipinde talaba ideya ya`ki hadiyelerdin` o`z-ara baylanisin aship beredi, onin` ahmiyetin dodalaydi, pa`nnin ha`r tu`rli tarawlarina ta`n ideya ha`m mag`liwmatlardi ha`tte sirtqi jaqtan baylanisli hadiyelerdi birlestiredi.

Jeke qabil etiw. Talabalar o`zlerinde burinnan bar bolg`an ta`jiriybe ha`m bilimler du`zilmesin jan`a bilimler menen baylanistirip tu`siniw protsesin sa`wlelendiredi.

Kritikalij qabil etiw Mazmundi bir ta`repke qoyip, oni analizlew, onin` qa`dir-qimbat, durislig`in, paydalilig`in talabalardin` biliwi, tu`siniwi ha`m qabil etiw da`rejesinde onin` ahmiyetin bahalaw bolip tabiladi.

Solay etip, mag`liwmatlardi aliw, oylap ko`riw, ha`m pikirlew metodikalarinan paydalaniw to`mendegi za`ru`r waziypalardi sheshiw mu`mkinshilig`in beredi.

- talabalarg`a maqsetlerdi tu`siniwge ja`rdem beredi.
- sabaqlarda aktivlilig`in ta`miynleydi.
- na`tiyjeli pikir talasina shaqiradi.
- talabalardin` o`z-ara sorawlar du`ziw ha`m oni soraw tu`rinde bere aliwi ushin ja`rdem beredi.
- talabalardin` jeke motivatsiyasin qollap quwatlaydi.
- ha`r qanday pikirlerge bolg`an hu`rmeli kewil xoshin jaratadi.
- talabalarda personajlarga` bolatug`in qayg`irigin o`siriwge ja`rdemesedi.
- talabalar qa`dirletug`in pikirlerge jag`day jaratiw.
- talabalardin` kritikaliq ja`mleniwine bir qatar u`mitler bildiredi.

Klasterlerge bo`liw. Bul pedagogikalij strategiya bolip, talabalardin` ol yamasa bul tema boyinsha erkin ha`m arqayin oylawg`a ja`rdem beredi. Ol tek ideyalar arasindag`i baylanislarin pikirlewdi ta`miynlew mu`mkinshilig`in beretug`in du`zilisti aniqlap aliwdi talap etedi. Ol pikirlew din` apiwayi formasi emes, sonin` menen birge iskerligi menen de baylanisadi.

Klasterlerge bo`liwden mag`liwmatlardi qaraw basqishinda da pikirlew basqishinda da qollaniladi. Ol belgili tema teren`nen u`yrenilgenshe pikirlew iskerligin ta`miynlewde paydalaniliwi mu`mkin. Klasterlerge boliv talabalardin` tu`siniklerin jan`a baylanislari ya`ki olardin` grafikaliq ko`rsetpeleri ko`rinislerin ta`miynlewshi sipatinda da o`tkenlerin juwmaqlaw qurali sipatinda da qollaniliwi mu`mkin. Bul o`z bilimlerine, belgili tema haqqinda tu`sinikleri ha`m oni tu`siniwge jol ashaturug`in na`zerdegi strategiya bolip tabiladi.

Klasterlerge boliv to`mendegi usillarda a`melge asiriladi:

- 1.Oyin`izg`a kelgen barliq pikirlerdi jazip alin`. Bul pikirlerdi talqilaman, tek jazip alin`.
- 2.Xatti (tekstti) keshiktiretug`in imla ha`m basqa usillarg`a itibar bermen`.

q.Sizge berilgen waqit juwmag`ina jetkenge shekem jaziw dan toqtaman`, oyinizg`a pikir keliwi toqtap qalsa, jan`a pikirler kelemen degenshe qag`azg`a bir na`rselerdi sizip otirin`.

4.Mu`mkinshiligi barinsha, baylanisi mu`mkin bolg`an ideyalardi du`zip shig`in, ideyalardin` ag`imi sapsi ha`m olar arasindag`i baylanislardi shegaralap qoyman.

Klasterlerge boliv Stil ha`m Stildin` (1991) ko`rsetiwinshe, bul ju`da sa`ykesleniwshi strategiya,oni jeke tu`rde ha`m toparda qollaniw mu`mkin. Topar iskerliginde ol topar

ideyalarinin` tirkewishi sipatinda xizmet etedi. Bul talabalardi ha`r bir a`melde bolg`an baylanislarg`a jaqinlastiradi. **Sinkveeyn.** Mag`liwmatlardi qisqasha bayan etiw, quramali ideyalardi, seziwlerdi, tu`siniklerdi bir neshe so`zler quralinda bayanlaw mu`mkinshiligi za`ru`r bolip tabiladi. Bul bay tu`sinikler jiyng`i tiykarindag`i oylang`an refleksiyanı talap etedi. Sinkveeyn bul qosiq bolip, ol bir waqiya tu`rinde jazilatug`in ya`ki refleksiya etiletug`in qisqa tu`rdegi mag`liwmat ha`m materiallardin` sintezleniwın talap etedi.

Sinkveeyn so`zi frantsuzsha so`z bolip bes degen awdarmani bildiredi. Demek sinkveeyn 5 qatardan ibarat qosiq. Oni jaziw qag`iydasi tomendegishe:

1. birinshi qatarda bir so`z benen tema jaziladi.
2. ekinshi qatarda tema 2 so`z benen aytiladi. (sapag`a ta`n 2 so`z bolip)
3. ushinshi qatarda bul tema boyınsha is ha`reketler q so`z benen jiberiledi.
4. to`rtinshi qatarda temag`a baylanisli ko`rsetiwshi 4 so`zden ibarat ga`p jaziladi.
5. besinshi qatarda temanın` ahmiyetin takirarlawshi bir so`zden ibarat sinonim bolip tabiladi.

A`meliyatta Sinkveeyn :

- quramali mag`liwmatlardi sintezlew qurali
- talabalardin` tu`sinikler dun`yasın bahalaw qurali
- do`retiwshilik qurali sipatında ju`da paydali.

Bekkemlew ushin sorawlar:

1. Mashqalali oqitiw degenimiz ne?
2. Kritikaliq pikirlew degenimiz ne?
3. Kritikaliq pikirlewdin` rawajlanıw ortalıg`in qalay jaratamız?
4. Sinkveeyn so`zi neni an`latadi?

Usinilg`an a`debiyatlar

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar – Qarshi.: Nasaf, 2000.
2. Tolipov W., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiiy asoslari. – T.: 2005.
3. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar – T.: Moliya, 2003.
4. Ishmuhammedov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta`lim samaradorligini oshirish ywllari. – T.: TDPU, 2005.
5. [www/ziyonet.uz](http://www.ziyonet.uz)
6. www.qrusspo.uz/pt/5.htm
7. <http://psylist.net/pedagogika/inovacii.htm>

Lektsiya № 9

OQIW PROTSESIN JOBALASTIRIW HA`M BASQARIWDIN` NA`TIYJELILIGIN ASIRIW BOYINSHA PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIYALAR.

JOBASI:

1. Jeke pa`nlerdi oqitiw protsesine oqitiw texnologiyalarin a`melge asiriwdin` o`zine ta`n ta`repleri.
2. Didaktikaliq protsess joybarinin interaktiv metodlari.

Tayanish tu`sinikler: oqitiw printsipleri, o`z betinshe bilim aliw, komp`yuter ja`rdeminde oqitiwdi rejelestiriw, oqiwshinin` diqqati, oqiwshilar bilimın bahalaw, didaktikaliq protsess, interaktiv metodlar, metodologiyaliq tiykarlar, pedagogikaliq texnologiya teoriyasi, o`z-ara ta`sir.

1. Jeke pa`nlerdi oqitiw protsesinde jan`a oqitiw texnologiyalarin a`melge asiriw, jeke pa`nlerdin` mazmunin jan`alaw, olardin` tiykarlari barisında oqiwshilarg`a teren` teoriyalıq bilimler beriw, teoriyalıq bilimler tiykarında a`meliy iskerliktin` kolikpe ha`m a`detlerin

qa`liplestiriw, jetilistiriw mu`mkinshiligin beredi. Jeke pa`nlerdi oqitiw barisinda jan`a bilimlendiriw texnologiyalarinan paydalaniw jeke adamnin` jetilisiwin ta`miynlewge xizmet etiwshi o`z betinshe pikir ju`rgiziw, o`z u`stinde islew, iskerlikke bolg`an do`retiwshi qatnas siyaqli sezimlerden` de qa`liplewiwne tiykar jaratadi. Sonliqtan biz to`mendegi jeke pa`nlerdi oqitiw barisinda oqitiw texnologiyalarinan paydalaniw, olardin` bunin` barisindag`i ishki mu`mkinshiliklerin aship beriw ha`qqinda soz ju`ritemiz. (Bul bo`limnin` mazmuni UZPFITI alimlari ta`repinen bildirilgen usinis ha`m pikirler tiykarinda aship berildi) Ja`miyetlik-gumanitar pa`nler, sonin` ishinde tariyx pa`nlerin oqitiw barisinda komp`yuter xizmetinen paydalaniw da`stu`riy sabaq usullarin jan`a pedagogikalik texnologiyalar usili menen qosip alip bariw mu`mkinshiligin beredi.

Komp`yuterden paydalaniw tiykarinda pa`n da`rejesinde oqiwshilardin` bilim da`rejesin asiriw, ko`nlikpe ha`m a`detlerdi payda etiw bir qansha jen`il boladi.

Bunnan basqa oqiwshilarg`a sabaq beriwde olardin` individual mu`mkinshilikleri, sonday-aq olar ta`repinen bilimlerde o`zlestiriw tezligin esapqa aliw mu`mkin.

Komp`yuterge jaylastirilg`an tariyx mag`liwmat, hu`jjet ha`m tiykarlar tekstti oqiwshig`a o`z betinshe bilim aliw a`detin payda etiwge ja`rdem beriw menen birge tariyx waqiyaliqqa o`z betinshe qatnas, olardin` ahmiyetin qabil etiw mu`mkinshiligin beredi.

Komp`yuterdin` texnikaliq uqiylilig`in esapqa alip bilim beriwdin` bul basqishlarin to`mendegishe da`stu`rlew maqsetke muwapiq.

Komp`yuter ja`rdeminde oqiw protsesin joybarlastiriw			
Oqiw materialin bayan etiw	1	2	Ha`r tu`rli mag`liwmatlardi aliw, olardi analizlew tiykarinda oqiwshinin` bilim,ko`nlikpe ha`m a`detlerin qadag`alaw.
Tapsirmalar, tariyx nizam-liliq waqiyalar ha`m jag`daylar mazmunin modellestiriw	3	4	Sabaq materialin u`yreniwdi sho`lkemlestiriw
O`z betinshe bilim aliw ushin za`ru`r bolg`an pedagogikalik jay-jag`daylardi jaratiw	5	6	Ja`rdemshi da`stu`r tiykarinda islew

Komp`yuter mu`mkinshiliklerin esapqa alg`an halda da`stu`rlestiriwdi to`mendegi 2 tu`rge ajiratiw mu`mkin.

1.Komp`yuterden ja`rdemshi da`stu`r tiykarinda paydalaniw (Bunda oqiwshi ta`repinen u`yrenilgen temalar boyinsha o`zlestirilgen bilim, payda etilgen ko`nlikpe ha`m a`detlerdin` da`rejesi aniqlanadi)

Bul protsesste oqiwshilardin` jeke rawajlanawlarnin inabatqa aliw tiykarinda olar ta`repinen pa`nler tiykarlarin o`zlestiriw da`rejelerin belgili toparlarga bo`liw, yag`niy olarg`a individual tu`rde bilim beriwdi sho`lkemlestiriw mu`mkin.

2.Oqiwshinin` diqqati, yadi bekkemlenip, oni jeke na`tiyjelerdi qollaniwg`a kiritiwge umtiliw ha`m qollap – quwatlaw.

Bilimlendiriw protsesine oqitiw texnologiyasin engiziw oqitiwshidan pedagogikalik iskerlikke bolg`an do`retiwshilik qatnasti talap etedi ha`m oqiwshilarda o`z betinshe bilim aliwg`a bolg`an talapti ju`zege keltiredi.

Texnologiyaliq qatnas oqiwshilarg`a DTS ha`m da`stu`r talaplari tiykarinda bilim beriwdi qadag`alawdin` en` qolayli qurallarinan biri.

Ha`zirgi waqitlari respublikamizda iskerlik ju`rgizip atirg`an oqitiw mekemelerinde reyting tiykarinda oqiwshilardin` bilimi, ko`nlikpe ha`m a`detlerdi bahalaw da`stu`ri qa`liplespekte. Reyting qadag`alawi o`zine ta`n qadag`alaw tu`ri bolip, oni oqitiw protsesine engiziw bir qatar sha`rtler tiykarinda a`melge asiriladi.

Reyting tiykarında oqıwshılardıń bilimi kóńlikpe ha`m a`detlerdi bahalaw sha`rtleri		
Tariyxiy tiykarlardı analizlew, tariyxiy waqiya, hadiyselelerdin` za`ru`rli belgilerin ajiratiw, tariyxiy tu`siniklerdi tu`siniw, olardin` ahmiyetin ashıp beriw.		Tariyxiy hadiyselelerdin` geografiyalıq ornin aniqlaw, tariyxiy karta menen isley aliw uqıbına iye bolıw.
Tariyxiy da`lil ha`m protseslerdi da`wir ko-qarasinan analizlew.		Tariyxiy waqiya ha`m hadiyselelerdi o`z-ara salıstiriw.
Tariyxiy materialdi awız eki, jazba tu`rde izbe-iz bayan ete aliw, waqiya ha`m protsesstin` za`ru`rli ta`replerin obrazli sa`wlelendiriw, obrazli su`wretlew, gu`rrin` etiw, mag`liwmat beriw ha`m t.b. payda-w.		Reje konspekt,temag`a ta`n tiykar`i juwmaq ha`m qag`iydalardi qisqasha jazıp bariw,jazba tiykarlar mazmunin` konspektlestiriw,qosimsha tiykarlar(gazeta,jurnal h.t.b.) dan paydalana aliw.
Tariyxiy waqıyanin` mazmunin ashıp beriwshi lektsiya ya`ki jazba jumis rejesin du`ziw.		Mag`liwmat, lektsiya, referat tayarlaw, kishi tariyxiy tiykarlar mazmunin` sho`lkemlestiriw.

Predmet boyınsha ha`r bir klass oqıwshılarnın bilim da`rejesi kóńlikpe ha`m a`detlerdi ballar tiykarında bahalawda «Uliwma orta bilimlendiriw mektepleri ushin tariyxtan ma`mleket bilimlendiriw standartları» ha`m de tariyx pa`nleri boyınsha oqıw da`sturlerinde aytilg`an tiykar`i talaplarg`a su`yeniw inabatqa alinadi.

Tiykarınan 2-klassta «Ja`han tariyxi» pa`ni boyınsha oqıwshılar ta`repinen o`zlestirilgen teoriyalıq bilim, payda bolg`an kóńlikpe ha`m a`detler ballar tiykarında to`mendegishe bahalaniwi maqsetke muwapiq.

1. Tariyxiy waqiya ha`m protseslerdi ja`han tariyxinin belgili da`wiri menen salıstiriw, tema boyınsha reje ha`m tablitsalar du`ziw 1-ball.

2. Tariyxiy materialdi analizlew, tariyxiy waqıyalardin` sebeplerin aniqlaw, olardin` na`tiyjeleri ha`m ahmiyetin uliwmalastiriw 1-ball.

3. Negizler tiykarında o`z juwmaqlarin aniqlay biliw, oqıwlıq materialların bayan etiw 1-ball.

4.Tariyxiy shaxslarga baha beriw, tariyxiy kartalardan paydalana biliw 1-ball.

5.Tariyxiy hu`jjetler menen o`z betinshe islew, waqiya ha`m hadiyselelerdin` ahmiyetin uliwmalastiriw ha`m bu`gingi ku`n menen baylanistira aliw 1-ball.

Oqıw da`stu`ri mazmunında belgilengen o`lshemler tiykarında oqıwshınin` bilim da`rejesin aniqlaw, kóńlikpe ha`m a`detlerdin` sa`wleleniwın itibarg`a alg`an halda juwmaqlawshi baha qoyiladi.

M/s: oqıwshi oqıw da`stu`ri boyınsha toliq bilimin kórsetken halda qa`liplestiriliwi za`ru`r bolg`an kóńlikpe ha`m a`detlerge tiykarlang`an talaptin` 4-5 bo`limin orinlay almadi. Demek og`an q ball qoyiladi.

To`mendegi oqıwshılardin` bilimin bahalaw ha`m aniqlaw ta`rtibi barisında so`z ju`rgiziledi.

So`z ju`rgizetug`in protsesste bahalaw dizimi qollaniladi. Ol to`mendegishe bolıwi mu`mkin:

A) Oqıw pa`nleri boyınsha sherek dawamında KT ha`m AT boyınsha qoyilatug`in da`slepki ballar.

B) Oqıw pa`nleri boyınsha oqıwshınin` KT ha`m AT ballari tiykarındag`i uliwma ball.

V) Uliwma orta bilimlendiriw mektebi pitkeriwshisınin` oqıw pa`nleri boyınsha juwmaq bali.

Oqıw pa`ninin jilliq maksimal balin aniqlaw oqıw rejesinde belgilengen ha`ptelik ju`klemenin uliwma kólemine qaray a`melge asiriladi. M/s: ha`ptede 1 saat oqıtılıwi jobalastirilg`an oqıw pa`ni ushin maksimal reyting bali 100 ball, ha`ptede 2 saat oqıtılátug`in oqıw pa`ni ushin 200 ball tu`rinde belgilenedi.

Tariyx ha`m huqıq pa`ni boyınsha maks ball KT, AT ha`m JT ortasında bo`listiriledi. Bunda KT ge maksimal baldin 55% nen kem bolmag`an mug`dari, AT ha`m JT ler ushin qalg`an mug`darları ajratiladi.

Oqıwshılardıń bilimin bahalawda tekseriw tu`rinen qat`iy na`zer KT ushin 5 ball, AT ushin a`dette 10 ball belgilenedi. JT din` maksimal balin 4 sherekte a`melge asirilg`an AT din` uliwma balları esabınan oqıtwshınıń o`zi belgileydi.

DIDAKTIKALIQ PROTSSESS JOYBARININ` INTERAKTIV METODLARI

Didaktikalıq protsess basqıshların belgili izbe-izlikte ko`riw talabaların` biliw iskerligin tema boyınsha belgilengen maqsetlerge sa`ykes halda tan`lang`an oqıw metodları ja`rdeminde sho`lkemlestiriw degendi an`latadı. Oqıtw metodları o`zinin` ahmiyeti ha`m mazmunına qaray belgili pedagogikalıq teoriyag`a tiykarlang`an ol yamasa bul mag`liwmatqa tiyisli boladı. Olardıń na`tiyjeliligi haqqında pikir ju`rgizilgende oqıtw protsesin jolg`a salatug`ın ha`m oni maqsetke muwapiq bag`darlay alatug`ın, oqıtwshı ha`m talabanın` birgeliktegi iskerligin ta`miynlew tiykarında ja`miyet ta`repinen JOO (mektep, ka`sip o`ner kolledji) aldına qoyilatug`ın maqsetke qalay erisilip atirg`anlig`ın na`zerde tutiw kerek.

Oqıtw metodları tikkeley bilimlendiriw a`meliyatı menen baylanisli kontseptsiya. «Oqıtw metodi da`slep pedagogtin` sanasında iskerliktin` uliwmalasqan joybarı tu`rinde payda boladı. Bul joybar a`meliyatqa oqıtwshı ha`m talabanın` iskerliginin` o`z-ara tutasiwi tegisliginde, oqıtw ha`m oqıwdin` anıq ha`reketleri, a`meller ya`ki usıllar jıynag`ı sipatında a`melge asiriladi. Metodtin` basqa payda bolıw formaları joq, sebebi uliwma halda oqıtw metodi o`zinde iskerliktin` didaktikalıq modelin sa`wlelendiredi».

Pedagogikalıq baspada oqıtw metodların` aktiv ha`m passiv toparlarg`a ajratıw jag`dayları bar. Eger ha`r bir metod belgilengen ol yamasa bul maqsetti sheshiwde o`z ornında isletilse, gu`mansız aktiv bolıp esaplanadı. Pedagogikalıq texnologiyalar ha`m sabaqta talabaların` aktivliligin, joqarı da`rejesin ta`miynlew tiykarında aldin ala belgilengen maqsetke erisiwge qaratiladi. Sonliqtan bul pasilda ele pedagogikalıq a`meliyat ushin biytanis bolg`an shet el didaktikasına ta`n metodlar haqqında pikir ju`rgiziledi.

Amerikanın` «street law» (ko`she nizami) da`stu`ri bu`gingi ku`nde jer ju`zinin` ko`plegen ma`mlektleri ta`repinen «tutking`a aling`an ha`m oqıtw ma`kanına aylanıp atir. Sebebi da`stu`rden orin alg`an ju`zlep oqıtw metodlarınin` aktivliligi, na`zikligi ha`m ta`sirshenliginde bolıp tabiladi. Olardıń ja`rdeminde talabalar o`z pikirlerin erkin sa`wlelendiriw, mag`liwmatlardı kritikaliq qabil etiw, ja`maatte islew, o`zinin` abıroyın bekkemlew, pikirlerin qorg`aw haq-huqıqların tu`sinip jetiw siyaqlı mu`mkinshiliklerge tez iye boladı.

Oqıtwshı bolsa didaktikalıq protsessti ko`riwde bul metodlardan na`tiyjeli paydalaniwi, olardı tema boyınshi oqıw elementlerinin` quramalilig`i ha`m waqıttin` tig`izlig`ına qarap itibarin` aljastiriw (chalg`ishtirmog`ı) kerek. To`mende «street law» da`stu`rindegi ayırım metodlar keltiriledi.

. Pedagogikalıq texnologiyanın` metodologiyalıq tiykarları uliwma metodologiyanın` tiykarig`i qag`ıydaları diziminde jan`a ha`diyse sipatında oni dialektikalıq logika ha`m biliw teoriyasının` kategoriya ha`m printsipleri dizimindegi evristikalıq mu`mkinshilikler da`rejesine alıp shig`adı. Printsipler dizimi teoriyalıq metodologiyalıq bazis sipatında payda bolıp, bul bazis tiykarında pedagogikalıq texnologiyanın` kontsepti al analizi to`mendegi juwmaqlardı shig`ariw mu`mkinshiligin beredi.- Ha`r qanday texnologiya tiykarında miynet iskerligi ko`rinisindegi o`z-ara ja`maatlılık ta`sir etedi. Texnologiya miynet protsesinin` o`zine sindiriledi. Texnologiyanın` a`melge asiriliw formasınan qat`iy na`zer, tiykarig`i maqset uliwma protsess operatsiyalarınin` mag`liwmatı, predmeti, quralları ha`m juwmaqlawshı na`tiyje menen belgilenedi. . Pedagogikalıq texnologiyanın` pedagogikalıq protsessti a`melge asiriw formasi sipatındaig`i ahmiyeti pedagogikalıq iskerlik tarawında payda boladı.

-Insannın` sanası ja`maatlılık o`z-ara ta`sir in`ikosinin` ideal formasi ha`m dialektikalıq qarama-qarsilig`ın sa`wlelendirip, o`zgeritilgen miynet sipatında payda boladı. Sog`an qaray sananı qayta qaliplestiriw nizamlılıqların ja`miyetlik texnologiyadan, bul nizamlılıqlardı

engiziwdin` tiykarg`i formalarin pedagogikalik texnologiyaga tiykarinan pedagogikalik a`meliyattan izlew talap etiledi.

-. Pedagogikalik texnologiya ja`miyetlik texnologiyadan ajiralip shig`ip, o`zinin` rawajlaniwinda sha`rtli ja`maatlik retseptsiyalik (shiniqtiriwshi) refleks basqishin basip o`tken halda, tiykarg`i texnologiyalik o`z-ara ta`sirlerdi maqsetke muqapiq tu`rde ta`kirarlawshi ha`reket ha`m operatsiyalar dizimine ajiratiladi. Bunnan go`zlangen maqset ja`miyetlik sanani bekkemlew ha`m toplang`an ta`jiriybeni jan`a a`wladlarga` jetkeriwden ibarat boladi.

-. Pedagogikalik texnologiyanin` a`hmiyetinin` uliwma ta`repleri, forma ha`m mazmuni, qarama-qarsiliqlar dizimi, mug`dar ha`m sapa o`zgerisleri dialektikasi qurilisi, a`mel etiliw ha`m rawajlaniwinin` uliwma nizam ha`m nizamliliqlari texnologiyanin` uliwma filosofiyalik kontseptsiyasi shen`berinde na`tijeli tu`rde ko`rip shig`iliwi mu`mkin. Onin` ha`reket logikasi materialliq o`ndiris tarawindag`i joqarda ko`rip shig`ilg`an nizamliliqlar, (ob`ektiv texnologiya) onin` dialektikalik qarama-qarsi ta`repi bolg`an – ruwxiy o`ndiris, sonday-aq bilimlendiriw tarawi nizamliliqlarin ko`shiriw protsesin sa`wlelendiriwden ibarat.

-. Pedagogikalik texnologiya teoriyalik tiykarlarga` iye, al texnologiya o`zinin` bekkem ilimiy-teoriyalik negizine tiykarlanadi. Pedagogikalik texnologiya teoriyasinin` mazmuni ha`m du`zilisin qa`liplestiriw protsesi ha`r qanday pa`nnin` qa`liplesiwinde za`ru`rli orin tutiwshi tiykarg`i nizamliliqlarga` boysinadi. Ja`miyetlik o`ndiris tarawi rawajlang`an sayin itibar uliwma teoriyalik elementlerdin` sintez etiliwine qaratiladi.

-. Pedagogikalik texnologiya teoriyasinin` jaratiliw ha`m rawajlaniw logikasi tiykarg`i basqishlarda uliwma texnologiyalik teoriyanin` qa`liplesiw sa`wlelendiriwshi jag`day sipatinda payda boladi. Bul jag`daydin` tiykarg`i pikirlwu protsesinin` en` za`ru`rli formasi sipatinda

juwmaq shig`ariw mu`mkinshiligin beriwshi deduktiv qatnasiq esaplanadi.

-. Pedagogikalik texnologiyalar teoriyasinin` jaratiliwi ushin «gerbish qoyiwdin» tiykarg`i da`wiri pedagogikalik texnologiyanin` baslang`ish kletkasin sa`wlelendiriwshi pedagogikalik protsesste texnologiyali 5 tareptin` ahmiyetin ashiwg`a ja`rdem beriwshi, o`zine ta`n tu`sinik ha`m kategoriyalar dizimin sa`wlelendiriwshi texnologiyalik o`zgeris, texnologiyalik qural ha`m texno pedagogikalik o`z-ara ta`sir menen baylanisli.

Joqarda aytilg`an juwmaqlardan pedagogikalik texnologiyanin` rawajlandiriwdin` baslang`ish jag`daylari (Texno-pedagogikalik fenomendi rawajlandiriwdin` za`ru`rli jag`daylari ha`m tiykari bolg`an da`slepki elementleri ya`ki baslang`ish formalari) pedagogikalik texnologiya teoriyasin rawajlandiriwdin` tiykarg`i basqishlari ha`m tiykarg`i da`stu`rlerin jeke-ilmiy ta`repten aniqlawg`a bag`darlang`an pedagogikalik texnologiya genezisi de tastiyoqlaydi. Materialliq o`ndiris texnologiyanin`

qarar taptiriw ha`m rawajlandiriw protsesindeki tiykarg`i basqishlardi aniqlaw sonday-aq pedagogikalik texnologiya teoriyasinin` kelip shig`iwin tiykarlaw maqsetinde pedagog, psixolog, filosof, ekonomist ha`m metodolog alimlar ta`repi alip barilip atirg`an isler tiykarinan o`tkerilgen analiz na`tijeleri to`mendegi juwmaqlardi shig`ariw mu`mkinshiligin beredi.

-Adamnin` ta`biyatqa ko`rsetiwshi ta`siri ja`maatlik , maqsetke muwapiq ha`m texnologiyalik o`z-ara ta`sir sipatinda maydang`a keledi. Bul jag`day texnologiyalik qural du`zilisindegi sebepli baylanislardi uliwma protsesste bul qural orinlaytug`in texnologiyalik waziypa tiykarinda tu`sindiriledi. Bar bolg`an determinatsiya (sebepli baylanislardi aniqlaw) texnologiyalik quraldin`, texnologiyalik ha`rekettin` barliq basqishlarinda rawajlaniw sa`wlelendiriwshi ob`ektiv nizam sipatinda payda boladi

-Ha`r qanday miynet o`z-ara tig`iz baylanisqan: fiziologiyalik, o`ndiris, islep shig`ariw ha`m ahmiyeti jag`inan texnologiyalik sanaliwshi elementler jynag`in sa`wlelendiriledi. Materialliq o`ndiris texnologiyasinda bul elementler manufakturalik o`ndiris protsesine shekem o`z aldina g`a`rezsiz bo`limlerge bo`lip shig`adi. Bul jerde o`nermentshilik iskerliginin` texnologiyalik bazasi, jumishshinin` o`nermentshilik sanaati bolsa o`ndiristin` texnologiyalik tiykari bolip esaplanadi. Sonliqtan bunday o`ndiristin` keyingi rawajlaniwinda ta`biy ha`m ja`miyetlik tosiqlar menen shegaralanadi.

-Materialliq o`ndiris protsesinde miynetin` texnologiyalik elementlerin ajiratiw manufakturanin` rawajlaniw juwmag`ina jetken basqishta a`melge asiriladi ha`m o`ndiris

protsesinin` ayirim elementar operatsiyalari juwmag`ina jetip payda boladi. Jumisshi ta`repinen epshillik, u`nemlew ha`m shki isenim tiykarinda belgili mug`dardag`i o`nimdi jumis waqti birliginde tayarlaw texnologiyaliq revolyutsiyani ta`miynlew ushin ob`ektiv tiykar jaratatu`g`in texnologiyaliq nizam bolip qaladi.

-Texnikaliq revolyutsiyani` ahmiyeti texnologiyaliq waziypalardi insanni` moyninan azat etip, texnikaliq qural moynina o`tiwi menen tiykarlanadi. O`ndiristin` barliq protsesslerin jolg`a qoyiw ha`m insanni` bul protsesstegi tikkeley qatnasig`i ushin sarplang`an waqit ortasindag`i parq o`tiw da`wirinin` o`lshemi, ko`rsetkishi bolip tabiladi. Usi waqta texnologiyaliq ha`reketti sho`lkemlestiriw boyinsha o`nermentshilik sanaati o`z ornin pa`nge bosatip beredi. Aytilip o`tilgen o`tiw da`wiri texnikaliq protsesstin` bas joli sipatinda orayg`a shig`atug`in ha`m jeke texnikaliq, texnologiyaliq fenomenlerdin` ishki nizamliliqlarinda o`z sa`wlesine iye bolg`an texnologiyaliq quraldin` juwapkershiligine insan ta`repinen orinlanip atirg`an texnologiyaliq waziypalarinin` tapsiriliw nizami menen baylanisli.

-Materialliq o`ndiris texnologiyasi pedagogikaliq texnologiyanin` payda bolawi ha`m rawajlanawinin` baslang`ish jay-jag`daylari sipatinda payda boladi. Tariyxiy tiykar sipatinda ol bioja`miyetlik texnologiya tu`rinde payda boladi. Pedagogikaliq texnologiya ontologiyaliq, ja`miyetlik ekonomikaliq, sonday-aq jaratiw, a`melge asiriw ha`m rawajlandiriw`g`a tiykarlaniwshi ilimiy-teoriyaliq nizamlar, ja`miyetlik nizam ha`m o`z betinshe bar boliw sha`rayatlari sipatinda sa`wlelenedi.

Usi menen bir qatarda texnologiyaliq ha`reket nizami tiykarinda a`piwayi texnologiyaliq o`z-ara ta`sir, texnologiyaliq waziypalardin` insan juwapkershiliginen alinip texnikaliq quraldin` juwapkershiligine ju`kleniw nizami texno pedagogikaliq fenomendi engiziw barisinda joqarda ko`rsetilip o`tilgen strukturaliq-logikaliq elementler sa`wlelenedi. Sol na`rse aniqlandi, texno pedagogikaliq nizam menen baylanisqan, belgili texnologiyaliq maqsetke boysindirilg`an ha`m belgili texnologiyaliq waziypa engiziwge bag`darlang`an iskerlik ko`rinishi pedagogikaliq o`z-ara ta`sir ko`rinishi esaplanadi. O`z-ara ta`sir za`ru`r ha`reket ya`ki belgili baslang`ish jag`dayda belgilengen (prognoz, boljaw etilip atirg`an) na`tiyjege qarap o`z-o`zinen ju`zege keletug`in ha`reket tiykarinda payda boladi. A`piwayi texnologiyaliq o`z-ara ta`sir – bul texnopedagogikaliq quraldin` pedagogikaliq protsess sub`ektlari menen tikkeley ta`sirge kiriwshi (bir birine o`z-ara ta`sir o`tkeretug`in) texnologiyaliq bo`limi da`rejesindegi o`z-ara ta`sir bolip tabiladi. A`piwayi texnopedagogikaliq o`z-ara ta`sir ta`biyati to`mendegi bo`limlerge bo`liniwshi pedagogikaliq qurallardi jaratiw`g`a mu`mkinshilik beredi.

Texnologiyaliq o`z-ara ta`sir, oqitiwdin` texnologiyaliq qurallari da`rejesine (texnologiyalastiriw) barisindag`i elesletiw tiykarinda qisqa ontologiyaliq, sotsiologiyaliq analiz o`tkeriledi. Analiz barisinda sol na`rse belgili boladi, bunda o`ndiristin` joqari texnologiyaliq, ilimiy ha`m dinamikaliq protsesstin` rawajlanawindag`i ob`ektiv da`stu`rler pedagogikaliq protsessti bir topar oqitiwshilardin` pedagogikaliq sheberligine tiykarlang`an oqitiw texnologiyasinan ko`p sanli pedagoglardin` ka`siplik sheberligine tiykarlang`an oqitiw texnologiyasin o`tkeriw za`ru`rliligin ku`n ta`rtibine qoymaqa. Bul pedagogikaliq protsesste aktsenttin` (urgu) quramali kooperatsiya da`rejesindegi sezimlik biliwden logikaliq biliwge qaray jiljiwi, sub`ekt-ob`ekt qatnasiqlarinan sub`ekt-sub`ekt qatnasiqlarina o`tiw ha`m pedagogikaliq protsesste oqitiwdin` ha`r tu`rli texnika quralların ken` qollaniw`g`a erisiw menen baylanisli.

Tiykarlarda bul tu`sinik to`mendegishe ta`riyplenedi' «teoriya (grekshe theoreo so`zinen aling`an bolip, theorea qarap shig`aman, engizemen) ken` ma`niste- belgili ha`diysenin ahmiyetin ashıp beriw ha`m tu`sindiriwge bag`darlang`an ko`z-qaraslar, tu`sinikler, ideyalar jiynag`i, tar ha`m arnawli ma`niste bolsa tastiyqlang`an teoriya ob`ekti bolg`an iskerlik nizamliliqlari ha`m bar bolg`an baylanislar haqqindag`i toliq tu`siniklerdi bere alatug`in ilimiy bilimlerden` en` joqari, en` jetilisen sho`lkemlestiriwshi formasi.

Usi sipatlamag`a tiykarlanip, pedagogikaliq texnologiya teoriyasinin` ahmiyetin aniqlaw`g`a xizmet etiwshi to`mendegi variant usinis etiledi:

. Pedagogikaliq texnologiya teoriyasi
Pedagogikaliq iskerlik nizamliliqlari ha`m bar bolg`an baylanislardi su`wretleuler ha`m

tu`sindirmeler quralinda ilimiy-tiykarli bayan etiwshi texnopedagogikaliq bilimlerdin` dizimli formasi.

Bekkemlew ushin sorawlar:

1. Komp`yuterden paydalaniw tiykarinda pa`nlerdi o`tiwde qanday na`tiyjege erisiwge boladi?
2. Reyting tiykarinda oqiwshilardin` bilimi ko`nlikpe ha`m a`detlerdi bahalaw sha`rtleri qanday?
3. Ko`she nizami da`stu`rinin` maqseti qanday?
4. Pedagogikaliq texnologiyaning` teoriyasi degenimiz ne?

Usinilg`an a`debiyatlar

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar – Qarshi.: Nasaf, 2000.
2. Tolipov W., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiiy asoslari. – T.: 2005.
3. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar – T.: Moliya, 2003.
4. Ishmuhammedov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta`lim samaradorligini oshirish ywllari. – T.: TDPU, 2005.
5. [www/ziyonet.uz](http://www.ziyonet.uz)
6. www.qrusspo.uz/pt/5.htm
7. <http://psylist.net/pedagogika/inovacii.htm>

Lektsiya № 10 OYIN TEXNOLOGIYALARI.

JOBASI:

1. Oyinlardin` funktsiyalari ha`m qurilisi.
2. Oyin texnologiyalarinin` o`zine ta`n o`zgeshelikleri.
3. Oyinnin` ta`rbiyalik maqseti.

Tayanish tu`sinikler: Oyin, texnologiya, protsess, oynaw ushin aling`an roller, predmetli oyin, tu`rli maqsetler, didaktikaliq ta`rbiyalik iskerlik, fizikaliq, psixologiyaliq, roli oyin, balanin` qiyali ha`m sanasinin` qa`liplesiw.

Oyinli texnologiyalardan paydalaniwdin` tiykarin talabalardi aktivlestiriwshi ha`m jedellestiriwshi iskerlik sho`lkemlestiriledi.

Oyin alimlar izertlewlerine qaray miynet ha`m oqiw menen birgelikte iskerliktin` tiykarg`i tu`rlerinen biri bolip esaplanadi.

Psixologlardin` pikirlerinshe oyinli iskerliktin` psixologiyaliq mexanizmleri shaxstin` o`zin ko`rsetiw, turmista o`z ornin turaqlastiriw, o`zin o`zi basqariw, o`z mu`mkinshiliklerin a`melge asiriwdin` fundamental talaplarina tayanadi.

Oyin ja`miyetlik ta`jiriybelerdi o`zlestiriu ha`m qayta jaratiwg`a bag`darlang`an jag`dayda iskerlik tu`ri sipatinda belgilenedi ha`m onda shaxstin` o`z minez qulqin basqariwdi qa`liplestiredi ha`m jetilsedi.

Oyin do`retiwshenligi menen ajratilip turadi. Oyin iskerlik sipatinda maqsetti belgilep aliw, jobalastiriw ha`m a`melge asiriw, na`tiyjelerdi analizlewdi o`z ishine aladi ha`m bunda shaxs sub`ekt sipatinda o`z mu`mkinshiliklerin toliq a`melge asiradi.

Oyinli iskerlikti motivatsiyalaw oyin harakterinin` jarisiw sha`rtleri, shaxstin` o`zin ko`rsete aliwi, o`z mu`mkinshiliklerin a`melge asiriw talaplarin qanaatlandiriwdan kelip shig`adi.

Protsess sipatinda oyin du`zilmes (G.K.Selevkonin` ko`rsetiwinshe) to`mendegilerdi o`z ishine aladi:

- Oynaw ushin aling`an roller.
- Bul rollerdi orinlaw qurali bolg`an oyin ha`reketleri.

- Predmetlerdi, yag`niy haqiqiy na`rselerdi sha`rtli, oyın na`rselerin ornında qollanıw.
- Oyında qatnasıwshılardıń real o`z ara qarım-qatnasları.
- Oyında sha`rtli tu`rde jaratılǵan syujet (mazmun)-orınlaw tarawı.

Oyın oynag`an waqıtımızda biz bazi bir funktsiyalardı orınlaymız.

- Kewil ko`teriledi (qizig`iwshılıqtı oyatadı.
- Kommunikativlik qarım-qatnastın` dialektikasın o`zlestiredi.
- Oyınli, terapevtlik, ha`r qiyınshılıqlardı jen`edi.
- Oyın protsessinde minez qulıq o`zgeredi.
- Milletler aralıq kommunikatsiya;

barlıq insanlar birgelikte ja`miyetlik ma`deniyat qa`diriyatların o`zlestiredi.

Oyınnan tu`sinikler, tema ha`m qa`te oqıw predmeti bo`limin o`zlestiriwde oqıtıw metodi ha`m o`z betinshe texnologiya sipatında paydalanadı. Oyın bilıw ha`m oyınnıń bir bo`limi (kiriw, bekkemlew, shınıg`iw qadag`alaw) tu`rinde sho`lkemlestiredi.

Oyınlar ha`r tu`rli maqsetlerge bag`darlang`an boladı. Olar didaktikalıq, ta`rbiyalıq, iskerlikti rawajlandırıwshi ha`m ja`miyetlesiw maqsetlerinde qolanıladı.

Oyınnıń didaktikalıq maqseti bilimler shen`beri, bilıw iskerligi, a`meliy iskerliginde bilim, a`det ha`m ko`nlikpelerdi qollanıw, ulıwma bilimlendiriw a`det ha`m ko`nlikpelerdi rawajlandırıw, miynet uqiylilig`in rawajlandırıwdı ken`eytiwge qaratılǵan boladı.

Oyınnıń ta`rbiyalıq maqseti g`a`rezsizlik, erkti ta`rbiyalaw, belgili qatnasıq, ko`z qarasar, ruwxıy, estetikalıq ha`m pikirlerdi qa`liplestirwdegi birge islesiwdi, kollektivizm, ja`maatke kirisip kete alıwdı kommunikativlikti ta`rbiyalawg`a qaratılǵan boladı.

Iskerlikti rawajlandırıwshi oyınlar diqqat, yad, til, oylaw, salıstırıu a`deti, uqsaslıqtı tabıw, qiyal, fantaziya, do`retiwshi uqiylılıq, empatiya, refleksiya, optimal sheshimdi taba alıw, oqıw iskerligin motivatsiyalawdı rawajlandırıwge qaratılǵan.

Sabaq waqtında oyın formasında oyın usıların qollanıw to`mendegishe boladı:

- Oqıwshılar aldında didaktikalıq maqset oyın waziypası tu`rinde qoyıladı.
- Oyın iskerligi oyın qag`ıydalarına boysınadı.
- Oyın materialı onıń usılı sipatında paydalanıladı.
- Oyın iskerligine jaris elementi qosıladı. Bul o`z gezeginde Didaktikalıq waziypanı oying`a aylandıradı.

Pedagogikalıq oyınlar iskerlik tu`ri boyınsha to`mendegishe boladı:

1. Fizikalıq
2. Intellektual`
3. Miynet tu`ri.
4. Ja`miyetlik.
5. Psixologiyalıq.

Oyın metodikasi boyınsha to`mendegishe boladı:

1. Predmetli.
2. Syujetli.
3. Roli.
4. Iskerlike baylanisli.
5. Imitatsion.
6. Dramatik.

Bala u`sh jasqa kelgende roli oyındı o`zlestire aladı. Balanıń qiyalı ha`m sanası qa`liplesedi. Mektepke shekemgi da`wirde oyın iskerligin o`zlestiriw na`tiyjesinde ja`miyetke belgili ha`m ja`miyet arqalı bahalanıw iskerligine tayarlıg`ı qa`liplesedi.

Kishi mektep jasındag`ı oyın texnologiyalarında usı da`wirdin balaları obrazg`a tez kirip ketedi. Toparlı oyınlarda o`z betinshelilig`i artadı.

Jas o`spirim da`wirinde o`zinin o`z betinshe du`n`ya ko`z qarası ku`sheyedi, u`lkenler qatarına qosılıwge talpınadı. Ja`miyet aldında o`zinin gapin maqullatiwge`a urınadı.

Bekemlew ushin sorawlar:

1. Oyın texnologiyasınin` ta`rbiyalıq xarakteri qanday?
2. Oyın texnologiyasınin` qanday tu`rleri bar?

3. Oyin metodikasi boyinsha qanday boladi?
4. Kishi mektep jasi balalari qaysi oyin turini ko'p paydalanadi.

Usinilgan adbiyatlar

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar – Qarshi.: Nasaf, 2000.
2. Tolipov W., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. – T.: 2005.
3. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar – T.: Moliya, 2003.
4. Ishmuhammedov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari. – T.: TDPU, 2005.
5. www.ziyonet.uz
6. www.qrusspo.uz/pt/5.htm
7. <http://psylist.net/pedagogika/inovacii.htm>